

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Edukační význam poezie v preprimárním vzdělávání

Vypracoval: Petr Turek

Vedoucí práce: Mgr. Eva Svobodová

České Budějovice, 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 15. 5. 2020

Petr Turek

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Evě Svobodové za odborné vedení, cenné rady, věcné připomínky a metodické vedení práce.

Děkuji své rodině za trpělivost a psychickou podporu.

Abstrakt

Záměrem bakalářské práce je prozkoumat a určit možná výchozí osobní kritéria pedagoga při výběru autorské poezie jakožto prostředku výchovy a vzdělávání se zaměřením na cílovou skupinu dětí předškolního věku na poli edukační reality institucionálního předškolního vzdělávání mateřské školy a poukázat na rozličné možnosti praktického využití poezie v této oblasti. Teoretická část definuje poezii v kontextu literární tvorby, její možnosti aplikace při práci s dětmi při zohlednění specifik dětského vnímání v rozmezí věkového spektra mateřské školy. Praktická část je tvořena jednotlivými ukázkami poezie pro děti za použití zdrojů vlastní tvorby. Tyto jsou analyzovány z pohledu Rámcově vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání jakožto součásti přípravy pedagoga pro praktickou aplikaci – tvoření vzdělávací nabídky v rámci TVP s úmyslem dosažení cílů RVP PV v úrovni oblastní.

Klíčová slova: vzdělávání, předškolní vzdělávání, poezie

Abstract

The aim of this bachelor thesis is to explore and define possible personal criteria of a teacher when choosing poetry as an educational tool targeting the pre-school children in the reality of preschool institutional education, as well as to elicit the variety of possibilities of the practical usage of the poetry in this field. The theoretical part defines poetry in the context of literature and its application when working with children, regarding their pre-school age reception specifics. The practical part lists some individual demonstrations of children poetry while using my own poetical work resources. Those are analysed with regard of the Czech Educational Framework Programme for pre-school education as the part of teacher's preparation for practical application – the formation of educational offer within the Class educational plan with the intention to achieve the CEFP aims on the regional level.

Keywords: education, pre-primary education, poetry

OBSAH

ÚVOD	8
1 TEORETICKÁ ČÁST	10
1.1 Definice pojmu poezie.....	10
1.2 Výrazové prostředky poezie.....	11
1.2.1 Verš	11
1.2.2 Rytmus	11
1.2.3 Rým	11
1.2.4 Metrum	13
1.2.5 Stopa	13
1.3 Počátky poezie obecně.....	14
1.3.1 Poezie v českých zemích	15
1.3.2 Počátky poezie pro děti	16
1.3.3 Historie novodobé autorské tvorby.....	16
1.3.4 Současná poezie pro děti – přehled	23
1.4 Kritéria výběru nabídky poezie pro děti.....	27
1.4.1 Zohlednění vlivu poezie na vývoj dítěte	27
1.4.2 Předpoklady a rizika	28
1.4.3 Zohlednění specifických potřeb dětí 3–6 let.....	28
1.4.4 Nabídka z pohledu RVP PV.....	29
1.4.5 Osobní kritéria pedagoga.....	29
2 PRAKTICKÁ ČÁST.....	31
2.1 Tematický celek „Příroda je domov“	32
2.1.1 Část první: „Jak to všechno začalo“	35
2.1.2 Část druhá: „Voda je život“	38

2.1.3	Část třetí: „Flóra“	42
2.1.4	Část čtvrtá: „Fauna“	46
2.1.5	Část pátá: „Kdopak tu lítá?“	52
2.1.6	Část šestá: „Vodou i souší“	57
2.2	Tematický celek „Pohyb je život“	61
2.2.1	Část první: „Hmota v pohybu“	62
2.2.2	Část druhá: „Voda a pohyb“	65
2.2.3	Část třetí: „Plave, neplave!“	69
2.2.4	Část čtvrtá: „Kolem dokola“	72
2.2.5	Část pátá: „Kam nás nohy nesou, to řídíme my“	75
2.2.6	Ostatní básně k aplikaci v rámci tematických bloků	78
	ZÁVĚR.....	86
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	88

ÚVOD

Mosty

Jiří Žáček

K čemu jsou mosty přes řeku?

Aby měl člověk blíž k člověku.

Nutková potřeba být si nablízku, mít možnost volby, přejít tam a vrátit se zpět, zažít svobodnou vůli na cestě přes překážky, cítit se dobře, když s někým jsme, když k němu máme blíž. Snad i to měl Jiří Žáček na mysli, když napsal báseň Mosty.

Co nám báseň prozradí, předá, a zda vůbec něco, to záleží jen na nás, na našem smýšlení, psychickém rozpoložení, úrovni vědomí, schopnosti empatie. Báseň je jak poštovní holubice, nehledá místo určení, ale vrací se tam, kde cítí domov. Je naší volbou, zda se chceme otevřít a poskytnout jí přijetí – stát se oním domovem, vědomým přijetím básnickovy energie zakódované, vetkané do slov a veršů.

Let

Petr Turek

To je kouzlo poezie,

puštěna po větru, teď letí blíž,

sama svůj prostor žije, kde jí dovolíš.

Člověk se rodí do prostředí, které s ním komunikuje od narození. A nejen to. Už samotný akt zplození je z pohledu podstaty života gigantickou „konferencí“, na níž jsou informace posuzovány, odmítány, přijímány, slučovány – syntetizovány, aby ve výsledku o několik let později v podobě dospělého vznikl potomek svébytný, samostatný, jedinečný, který je však zároveň i v mnohém podoben svým „tvůrcům“, rodičům. Řecký termín *kommunicare* snad ještě lépe vystihuje zmíněný jev, neboť zde nejde o jednostranné sdělení, jak by se někdo mohl mylně domnívat. Podstatou komunikace je sdílení, vzájemnost, interakce.

Na rozdíl od ostatních tvorů se člověk v průběhu svého evolučního vývoje vymezil specifickou formou komunikační dovednosti – řečí, tj. artikulovaným zvukovým projevem, sloužícím především k dorozumívání. Jeho základní jednotky – slova nejsou jen prostými signály, ale reprezentují symboly s kulturně daným kontextem, jejichž význam může být proměnlivý v závislosti na prostředí v reakci na danou situaci. Řeč a lidský kulturní rozvoj a rozmach se v průběhu dějin neoddělitelně semkly. Stala se fenoménem kultury.

Prostřednictvím řeči začali lidé sofistikovaněji komunikovat. Spolu s nonverbální komunikací řeč převzala i funkci nositelky emocí, ale také činitele přímé i nepřímé sociální komunikace. Řeč byla využívána, ale i zneužívána, prostředek, jímž byla šířena osvěta, vzdělanost, ovšem i záměrná manipulace jednotlivců.

Lidé cítili nutkavou potřebu řeč uchovávat, zaznamenávat. Zrodilo se písmo, písemnictví, literatura a její formy – poezie (z řeckého *poiésis* – tvorba) a později i próza. Je zajímavé, že právě poezie je onou *alma mater* veškeré literární tvorby. Tuto skutečnost bychom neměli opomíjet při předávání našeho bohatství nejmenším a nejmladším obyvatelům tohoto světa – dětem. Měli bychom mít na mysli, že poezie není pouhým bonusem literární tvorby, ale je kolébkou literatury. Na rozdíl od prózy ponechává sdělení jaksi volně plynout, procítit, vytváří prostor osobním asociacím, pocitům, prožitkům. Jistěže tyto atributy můžeme najít i v próze, ovšem ta zde už čtenáře větší měrou vede, „ukotvuje“ k zemi svou přímostí, logikou, gramatikou či pevnou dějovou linií.

Jako by poezie a próza byly stranami jedné mince, vzájemně propojené a neoddělitelné.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Definice pojmu poezie

Termín „poezie“ je odvozen ze starořeckého slova „poiésis“, v překladu znamenající tvorbu. Poezie je forma literárního díla, pro které jsou charakteristické výrazové umělecké prostředky, jimiž jsou metrum, rytmus, rým a symbolika (obraznost). Toto literární dílo využívá jako základní stavební jednotku verš.

Ovšem jak poukazují Ibrahim, Plecháč a Říha (2013), uvedené výrazové prostředky typické pro poezii můžeme za určitých okolností najít i v próze. Autoři blíže popisují problémy, které vzniknou, chceme-li jednoznačně oddělit, definovat či formalizovat poezii a prózu. Úskalí, de facto nemožnost tohoto záměru přičítají samotné povaze verše a prózy, které spadají do kategorie historické a kulturní. Samy o sobě jsou proměnlivé v čase i prostoru. Jejich odlišnost je navíc dána konkrétní historickou situací v přímé vazbě na kulturní kontext.

V praxi to znamená, že konkrétní text lze za určité situace, z určitého pohledu chápat jako prózu, za jiných okolností a při rozdílném přístupu jako verš. To vše je navíc ovlivněno skutečností, kdo poměřuje, v jakém čase a s čím srovnává.

Zdroje Ústavu pro jazyk český, respektive Slovník spisovného jazyka českého od Havránka a kol. (2011) zmiňuje pod pojmem „poezie“ slovesné umění, zejména básnickou tvorbu veršovanou, jejímiž znaky jsou básnickost, poetičnost, kterou bychom mohli přesněji označit jako estetickou stránku, která se však neřídí jasně danými a definovanými pravidly.

Přestože tedy máme k dispozici výše popsané znaky a odborné charakteristiky, přesná a jednoznačná definice poezie neexistuje.

Navzdory těmto překážkám dokážeme ve většině případů verše od prózy rozlišit, a to především díky již zmíněné estetické povaze poezie.

1.2 Výrazové prostředky poezie

1.2.1 Verš

Latinské slovo „versus“ znamená obrat, otočení, návrat na, oproti „prorsus“ (próza) znamenající kupředu, přímo.

Básnický text je tvořen celistvou základní rytmickou a významovou stavební jednotkou – veršem. V grafické podobě je v díle – básni vizualizován jedním řádkem textu. Jedná se o řeč vázanou, vyznačující se výrazným rytmickým uspořádáním.

1.2.2 Rytmus

Rytmus je tvořen pravidelným opakováním akustického prvku ve verši. Projevuje se zpravidla střídáním krátkých a dlouhých slabik, shodným počtem slabik nebo přízvuků ve verši. Rytmus je podstatným a důležitým znakem poezie. Tento významný faktor je důležitým činitelem i ve verši volném.

1.2.3 Rým

Jako rým je označována zvuková shoda hlásek, slabik zpravidla na konci veršů. Rým a jeho rozložení ve verších stropy (sloky), která v praxi představuje grafické oddělení skupiny veršů, utváří schéma rýmu.

Základní **rýmová schémata** člení rýmy na rým **střídavý, sdružený, obkročný, postupný, přerývaný a triádový**.

Rým střídavý

Pojď k večeři, Haničko,	A
pojď už, nebo umřeš hladý,	B
podívej se, sluníčko	A
už zapadá za zahrady!	B

(F. Hrubín)

Rým sdružený

Velké, širé, rodné lány,	A
jak jste krásny na vše strany,	A
od souvratě ku souvrati	B
jak vás dnes to slunko zlatí!	B

(J. V. Sládek)

Rým obkročný

Král Karel s Buškem z Vilhartic,	A
ted' zasedli si k dubovému stolu -	B
ti dva už pili mnohou číši spolu	B
a zapěli si z plných plic.	A

(J. Neruda)

Rým postupný

Na prvním sněhu	B
otiskly stopy	C
poslední husy.	A
Z bílého břehu	B
haluze klopí	C
poslední strom rusý.	

(B. Reynek)

Rým přerývaný

Hoj, ty Štědrý večere,	A
ty tajemný svátku,	B
cože komu dobrého	C
neseš na památku.	B

(K. J. Erben)

Rým triádový	A
V hlubokosti uctivosti	A
s hroznou horlivostí	A
k veliké slavnosti	A
namáhám se dosti	

(K. H. Borovský)

1.2.4 Metrum

Metrum označuje ideální schéma verše, přičemž jednotkou metra je stopa.

1.2.5 Stopa

Rytmické uspořádání, ve kterém se střídají těžké a lehké doby, přičemž těžká doba představuje slabiku, na niž je kladen přízvuk, následuje lehká doba nepřízvučná. Toto schéma, tato struktura organizace verše je označována jako stopa. Ibrahim, Plecháč a Říha (2013) hovoří o elementární, periodicky se opakující rytmičké konfiguraci. Stopa je považována za stavební jednotku verše.

Rozlišujeme tři základní stopy – trochej, daktyl a jamb.

Trochej	Daktyl	Jamb
Stopa dvojslabičná	Stopa trojslabičná	Stopa dvojslabičná
První doba těžká	První doba těžká	První doba lehká
Druhá doba lehká	Druhá doba lehká	Druhá doba těžká
	Třetí doba lehká	

Příklady metra

Trochej – příklad trochejského metra

Velké, širé, rodné lány,

jak jste krásny na vše strany,

(J. V. Sládek)

Daktyl – příklad daktylského metra

Koho bych **miloval širém tom na** světě!?

srdce je vždycky ach srdcem jen dítěte

(J. Neruda)

Jamb – příklad jambického metra

Ať v **slunci jizba** plá,

ať **deštěm šerá**.

(J. Vrchlický)

1.3 Počátky poezie obecně

Poezie má své kořeny v ústní lidové tvorbě, jazykovém projevu lidu šířeném ústním podáním mezi všemi národy napříč generacemi, a to především z důvodů tradice a účelovosti. Tento jazykový projev je označován jako „**lidová slovesnost**“, která reflektuje život člověka, jeho přístup k existenci, filosofické názory, vyjadřuje jeho spiritualitu. V této souvislosti se často hovoří o „**folklóru**“, lidové tvořivosti, která skrze dílo představuje jakýsi otisk **kolektivní tvorby** obyvatel venkova, případně dalších lidských sídlišť napříč časem.

Absence jakýchkoliv paměťových médií (před vznikem písma) způsobila, že ústní lidová slovesnost byla šířena mezi lidmi pouze prostřednictvím jazyka, interpretací. To bylo také příčinou její **variability**, zapříčiněné jednak působením regionální kultury, jednak samotnou osobní interpretací.

Protože šlo o lidovou tvořivost, tedy formu kolektivního projevu, vyplývá z ní i logická **anonymita**, ať už záměrná, nebo způsobená v důsledku přenosu, neboť obyčejní lidé nebyli profesionály v tomto oboru (jejich zaměstnání bylo mnohdy vzdáleno slovesným uměleckým projevům), většinou nebyli vedeni autorskými ani uměleckými ambicemi (k tomu dochází později).

Nejstarším dochovaným literárním dílem je sumerský babylonský hrdinný „Epos o Gilgamešovi“, epické veršované dílo, velmi rozsáhlé, popisující významné události a hrdinské činy důležitých a známých osobností. Jeho datum vzniku se odhaduje mezi 2000–1700 před naším letopočtem. Zjednodušeně bychom tedy mohli toto dílo označit

za historicky první dílo poezie, tři až čtyři tisíce let staré. Popisuje cestu krále Gilgameše (Gilgamos) při hledání nesmrtelnosti. Právě ono je typickým příkladem „ústní lidové slovesnosti“. Díky hliněným tabulkám, rákosovým stéblům a touze uchovat tento příběh, vděčíme mnoha neznámým spoluautorům a „pisatelům“ za jeho záchranu.

S pozdějším rozvojem písma v lidské kultuře a zdokonalováním formy zápisu zaznamenala literatura a její formy, tedy i poezie, novou uměleckou disciplínu – autorskou tvorbu. Z pohledu celosvětového významu je nezbytné zmínit jednoho z prvních velikánů autorské tvorby – čínského mistra, filozofa a básníka **Lao-c'**, jemuž je přisuzováno autorství díla **Tao te ťing“ (Kniha o Cestě a Ctnosti)**, sbírka poetických textů o životě, běhu světa a mravnosti.

„Jest cosi, beztvaré a zmatečné, zrozené dříve než nebe i země, tiché a pusté. Jest osamoceno a nikdy se nemění. Je stále v pohybu, ale neunavuje se. Může být matkou světa. Jméno neznám, proto říkám mu Cesta. Ve snaze dát mu jméno, označuji je velké a svrchované.“ (Překlad: Kovaříček, 2017.)

Jak píše ve svém článku o poezii Jaroslav Kovaříček, jako by se tato slova dotýkala samotné podstaty poezie – něčeho krásného, neuchopitelného.

1.3.1 Poezie v českých zemích

Zrod české literární tvorby sahá až do 9. století. Respektive rozmezí 9.–14. století lze označit za období vývoje české literatury. Pro účely vhledu do počátků české poezie je důležité z řady významných děl zmíněného časového úseku vyzdvihnout veršovaný předzpěv **„Proglas“** – předmluvu k evangeliím, jehož autorem je pravděpodobně sám **Konstantin** (svatý Cyril). Jedná se o první známou literární památku psanou ve staroslověně. Druhým velkým milníkem je **Kronika tak řečeného Dalimila**, nejstarší česky psaná veršovaná kronika považovaná odborníky za stěžejní dílo českého písemnictví. Přisuzování autorství jednotlivým osobám bylo a zůstává předmětem mnoha spekulací a dohadů, z rozboru díla je však patrné, že autorem je jedna osoba světsky i duchovně vzdělaná, patrně z vyšších společenských vrstev.

1.3.2 Počátky poezie pro děti

Navzdory rozvoji a rozmachu literární tvorby v Čechách již od 9. století lze mluvit o počátcích literatury pro děti až od druhé poloviny 17. století. V tomto čase vyšel světoznámý **Orbis Pictus**, neboli svět v obrazech – dílo českého pedagoga, teologa a filosofa Jana Ámose Komenského, přeložené do několika jazyků. V něm se věhlasný myslitel a učenec obrací nejen k dospělým, ale zaměřuje se i na dětské čtenáře. Publikaci vybavil i mnoha kresbami, aby byla pro děti poutavější a přitažlivější, a prosazoval na tehdejší dobu velmi inovativní přístup, a to škola hrou – učení se praktickou činností. Až do období první poloviny 19. století je literatura pro děti zaměřena v podstatě účelově. Období vlády Marie Terezie, Josefa II. a éra národního obrození určují prioritu literární tvorby, kterou je výchovně vzdělávací rámec. Estetičnost a poetičnost v této době kompenzuje lidová tvorba (říkadla, rozpočítadla, hádanky, přísloví, pranostiky).

1.3.3 Historie novodobé autorské tvorby

Za zakladatele novodobé poezie pro děti je považován spisovatel, básník, novinář a pedagog **Josef Václav Sládek** – cestovatel, dobrodruh, milovník přírody, venkova, mající vřelý vztah k malým dětem a rodině, což se bezprostředně odráží i v jeho tvorbě. Šťastný (2001, s. 199) jej dokonce označuje za člověka, který prolomil násilnou didaktičnost a dokázal se přiblížit dětské psychice.

Sluníčko

Já kočička malá,
jak jsem ráno vstala,
hned jsem na to sluníčko,
smát se uhlídala.
A kdyby se smálo
stokrát do pokoje,
tak se neusměje,
jak matička moje.

Včelka

Včela lítá sem a tam,
od fialek k růžičkám.
Od růžiček v lípy květ,
všude sbírá sladký med.
Na jabloni na máku,
od rána až k soumraku.
Od jara až k jeseni,
lítá květnou zelení.

U všech květů čilý host,
až je v úlu medu dost.

(Polák, 1956)

Dalšími významnými osobnostmi počátků poezie pro děti byli **Josef Kožíšek** a **Karel Václav Rais**. Tvorba K. V. Raise, českého prozaika a básníka, je protkána vlastenectvím a láskou k domovu. **Josef Kožíšek**, venkovský učitel, esperantista, byl člověk důvěrně sžitý s venkovním prostředím a životem. Je autorem známé říkanky „Polámal se mraveneček“ pocházející z jeho básnické sbírky „Chudobky u cest“ (1901).

Cestička k domovu

Cestička k domovu
známě se vine -
hezčí je, krásnější
než všecy jiné.

Douška a šalvěje
kolem ní voní,
nikde se nechodí
tak jako po ní.

A kdybych ve světě
bůhvíkam zašel,
tu cestu k domovu
vždycky bych našel.

A kdybych ve světě
smutně se míval,
na téhle cestičce
vždy bych si zpíval

(Rais, Štefánek, 1972)

Přání mamince

Běží svátek kolem vrátek,
každý ho má z duše rád,
pohladím ho po tvářičkách,
aby vám šel se mnou přát.

Rozvážu mu uzel v ruce,
raneček i zástěru
a co má v nich nejhezčího,
to si pro vás vyberu:

Štěstí, zdraví, spokojenost,
málo smutku, mnoho let,
a své srdce plné lásky –
to vám přidám na posled!

(Kožíšek, J.: Dětem)

Představitelem prvorepublikové tvorby se stal český básník, spisovatel a spoluzakladatel avantgardního poetismu (básně všedního dne popisující obyčejné věci, optimisticky laděné) **Vítězslav Nezval**, který napsal originální poetické dílo „**Anička, skřítek a Slaměný Hubert**“ zahrnující rovnou několik výrazových prostředků: pohádku, píseň, rozpočítadla, říkadla. Dobrodružné putování podivuhodným městem, kde se střetává dětská naivita s nekonečným světem fantazie, je protkáno tajemstvím pohádkového světa.

František Hrubín jako prozaik, dramatik, scenárista, překladatel z francouzského jazyka je významným básníkem pro děti v období let válečných. V roce 1943 vychází jeho známá sbírka pro děti „**Říkejte si se mnou**“.

Malíř

Vezmi žlutou tužku,
namaluj mi hrušku
a pod hrušku talíř.
Sláva, ty jsi malíř!

Jaro

Táta včera na venku
našel první sněženku,
vedle petrklíč,
zima už je pryč.

(Hrubín, 2010)

Básně po roce 1948 jsou ve znamení autorů **Jana Čarka**, **Josefa Kainara**, **Zdeňka Kriebla**. Jan Čarek jako by svými básněmi volně navázal na poetiku Sládka a Hrubína, čerpal ve svých námětech zejména z přírody, ale soustředil se i na jednoduché přiblížení strojů (O veselé mašince, 1961) a nástrojů (Od jehly k mašinkám, 1960) dětem.

Zdeněk Kriebel, autor milostné lyriky, prózy a poezie pro děti, si rád ve svých básních pohrával s vtipem a humornou nadsázkou.

Posmíval se konipásek

jednou z rána datlovi.
Datle, datle, kde máš datle? –
Datel vážně odpoví:

O veselé mašince

Kdo mne nezná, ať se dívá,
jsem veselá mašinka,
mašinka – lokomotiva;

Datle mám tam, konipase,
kde konipas koně pase. -

(Kainar, 2005)

až můj signál zacinká,
připravte se přátelé,
k naší cestě veselé.

(Čarek, 2019)

Podzimní rozpočítadlo

Znám já jedno žitné pole,
už je celé ve stodole.

Nemračte se nic
na mé uprášené nohy,
jdu si pro krajíc;
stavěli jsme zlaté stohy.

(Kriebel, 1976)

Josef Kainar, člověk širokého uměleckého záběru – textař, dramatik, překladatel, hudebník, ilustrátor, novinář a básník pro děti, pro něhož je charakteristické dílo o obyčejných věcech, napsal sbírku „**Nevídáno neslýcháno**“, kde je použita i forma nonsensu. Nonsens je forma poezie zdánlivě nesmyslné, narušující příčinné a logické souvislosti, a to zcela, nebo částečně. Začal být hojně používán v 60. letech 20. století.

Významnou představitelkou let šedesátých je **Milena Lukešová**, experimentující ve své tvorbě s metaforickou poezií a pokouší se o rozvolnění rytmu. Je autorkou sbírek „Bačkůrky z mechu“ a „Klára a skorodům“.

K nám na stavbu

vždycky utíkám

Nikdy se
neloudám.
Co kdybych
u našeho skorodomu
našla velblouda.
My máme písku
na celou poušť
hned u nás
za vraty.

Dám hlavu

pod peřinu

namísto
na ni.
Budu se
koukat,
kudy chodí
spaní.
Jenže
kde se vzalo,
tu se vzalo

Určitě by to	- a má mě!
vystačilo	Namířilo si to
aspoň pro jedno	rovnou
velbloudátko,	na mě.
hodný	
a hrbatý.	

(Lukešová, 1986)

Lukešová také vytvořila leporelo „**Kdo chce kotáko**“ a složila k němu verše. Následovala další „**Katka čeká na zvířátka**“ a „**Marek kouká po světě**“.

Osmdesátá léta jsou ve znamení **Jiřího Žáčka**, spisovatele, překladatel a sběratele aforismů, a **Jiřího Faltuse**, satirika, básníka a hojného přispěvatele do dětských periodik (Sluníčko, Mateřídouška, Ohníček). Jejich tvorba a invence přináší do dětské tvorby humor, hravost a překvapivé zápletky. Známa je „**Aprílová škola**“ Jiřího Žáčka, od Jiřího Faltuse pak „**Rozhledna se rozhlíží**“. Oba básníci, zejména Jiří Žáček, jsou autoři činní a jejich dílo zahrnuje řadu básnických sbírek.

Malý vůz

Po obloze veze mráčky.
 Mráčky křičí:
 „Ještě, ještě!“
 A jsou těžké,
 plné deště.
 Vyložil je u zatáčky,
 že dál nesmí.
 Nemá strach –
 ale nezná ještě značky.
 Nemá totiž po zkouškách.

(Faltus, 1979)

Eskymácká abeceda

Eskymácké děti
 mají školu z ledu,
 učí se tam
 eskymáckou abecedu.
 Eskymácká abeceda
 to je krásná věda:
 sáňkování,
 koulování
 a lov na medvěda.

(Žáček, 1978)

Léta devadesátá zaznamenala v oblasti dětské poezie určitý „status quo“. „Polistopadová éra“ jako by nepřinášela nic nového a básnická tvorba používala i nadále zaběhlá schémata. Jistým oživením a „vzpruhou“ se stala tvorba básníka, textaře, esejisty a překladatele **Jiřího Weinbergera**, jeho sbírka **„Povídá pondělí úterku“**.

Nelze opomenout výraznou osobnost zmíněného období **Josefa Brucknera**, kterého Provazník (2012) ve svém kritickém zhodnocení moderní české poezie (od konce 19. až po začátek 21. století) označuje za „největšího básníka poezie pro děti druhé poloviny 20. století“ hned po Františku Hrubínovi, známého např. svým **„Pojďte s námi za obrazy, aneb malování zvířat“**. Zde svými verši a básněmi doplňuje a dotváří estetický rozměr k obrazům zvířat předních světových malířů (viz níže uvedená báseň k obrazu velbloudí karavany japonského malíře Ikuo Hirayamy).

Povídá pondělí úterku

Povídá pondělí úterku:

Vítr mi odnesl utěrku

Povídá úterý středě:

Snědlo jsem omylem sledě.

Povídá středa čtvrtku:

Někdo mi počmáral čtvrtku.

Povídá čtvrtek pátku:

Já mám nejradši patku

Povídá pátek sobotě:

Málem jsem zakopl o kotě

Povídá sobota neděli

To, co už všichni věděli:

Že tichá voda břehy mele

od neděle do neděle.

(Weinberger, 1995)

Velbloudí odpověď

Někteří lidé

říkají,

že velbloudi

se strašně loudají.

Na to jim ovšem

velmi zkrátka

odpověď mohou dát

i velbloudátka:

„Pánové,

k čemu vést řeči takové.

Kdybyste byli jak my

nákladní,

porozuměli byste za dva dni,

že cesta pouští vhodná není

ani k běhu,

ani k závodění.“

(Bruckner, 1995)

Zatímco v době výše uvedené přinesl nonsens jakési oživení, s přibývajícím věkem až do dnešních dnů ubývá na síle. Provaník (2012) už v době napsání článku v této souvislosti hovoří o určité „vyčerpanosti“ a „ztrátě dechu“ českého nonsensu pro děti. Následně se pozastavuje a porovnává v čase díla J. Vodňanského, J. Weinbergera a J. Žáčka a ostatních autorů zabývajících se zmíněným žánrem. Za „**vrchol pokleslého nonsensu**“ považuje např. tvorbu **Radka Mikuláše**, respektive jeho sbírku s nevábným až vulgárním názvem „**Blijící lišky a jiná zvěrstva**“.

Pražská

Šla Kunhuta do konzumu,
potkala tam vraha.
Ten jí ukrad láhev rumu.
Inu, děti – Praha!

Slůně stůně

Nachladlo u plotu
Změřte mu teplotu
Slůně stůně
A má po náladě
Slůně stůně
Není mu příma
Když trápí ho rýma
Slůně stůně
Zatopte v zahradě

(Mikuláš, 2010)

(Vodňanský, 1997)

Za zcela výjimečný vydavatelský počin lze bez nadsázky označit publikaci nakladatelství Albatros pod názvem „**Nebe - peklo - ráj: tyglík české poezie pro děti 20. století**“, jehož editorem je literární kritik a vysokoškolský pedagog Petr Šrámek. Zahrnuje autory, kteří publikovali, či publikují pro děti, jako jsou Jan Skácel, Jiří Kolář, Jan Vladislav, Ljuba Štíplová, Jiří Žáček, Petr Nikl, Jiří Dědeček, František Hrubín, Jan Čarek, Josef Kainar, Pavel Šrut, Věra Provaníková, Jiří Weinberger, František Lazecký, Vítězslav Nezval, ale i ty, kteří pro děti přímo nepíší, přesto by je však jejich díla mohla zaujmout – Josef Škvorecký, Egon Bondy, J. H. Krchovský, Antonín Sova, Jiřina Hauková, Jiří Orten, Bohumil Hrabal, Jaroslav Pízl, Antonín Brousek, Karel Milota, Zbyněk Hejda, Emil Juliš, Milan Nápravník, Karel Hynek, Bohuslav Reynek a další.

1.3.4 Současná poezie pro děti – přehled

V současné době jsme svědky situace, kdy se mnoho vydavatelství uchyluje k opětovnému vydávání osvědčených autorů a jejich titulů, jakými jsou např. „**Trnkův špalíček říkadel, písniček a pohádek**“ – soubor lidových říkadel, písniček, hádanek, pranostik a pohádek, doplněný bohatými ilustracemi **Jiřího Trnky**, texty a grafickou úpravou **Kláry Trnkové**, nebo známý sborník **Františka Hrubína**, ilustrovaný rovněž Jiřím Trnkou „**Říkejte si se mnou**“. Je zcela jistě v pořádku, že tato známá díla jsou znovu připomínána nejmladším generacím rodičů a jejich potomkům, neboť jde jednoznačně a nesporně o díla české tvorby, jež jsou kvalitní a hodnotná.

V dnešní básnické tvorbě pro děti se však můžeme často setkat se sbírkami básní rozličné či přinejmenším sporné kvality. Níže uvádím stručnou charakteristiku, včetně komentáře ke grafické úpravě, a to záměrně.

Mohlo by se zdát, že grafické provedení je při posuzování poezie věcí nepodstatnou. Bohužel v mnohých publikacích jako by hrála důležitější roli grafická stránka než obsahová. Vezmeme-li v úvahu, že cílovými čtenáři, či přinejmenším pozorovateli – posluchači mají být děti, nelze tento aspekt opominout.

Rok vydání		Stručný vhled do tvorby současné autorské poezie pro děti
2016	Kahuda Stanislav	Skoroptev a Takřkavka 81 humorných říkaček pro čtenáře, jak sám autor a ilustrátor v jedné osobě uvádí, od 18 do 100 let.
2017	Ďuričová Ivona	Básničky o zvířátkách Soubor říkanek přeložených ze slovenského originálu „Zvieratká z abecedy“, ilustroval Adrián Macho. Říkaneky jsou spíše doplňkem bohatě vyvedených naivních ilustrací, které knize vizuálně dominují.

- Jiří Faltus** **Vejdi brankou za hádankou**
 Soubor veršovaných hádanek, jimiž děti provází veselý králíček. Rozřešení hádanek je vždy uvedeno u kresby klíče. Ilustrace Andrey Popprové by odpovídala spíše mladším čtenářům, obtížnost hádanek však už nikoliv (úroveň předškoláků).
- Šotolová Alena** **Snídal drak bramborák**
 Soubor veršovaných pohádkových vyprávění na motivy klasických pohádek doprovodnými ilustracemi Lucie Dvořákové.
- 2018 **Střítežská Jana** **Říkačky**
 Veršovaný průvodce světem živočišných druhů. Barevné ilustrace jsou vkusné, realistické, celková grafická úprava (zvláště přebalu a pozadí veršů) je až „přeexponovaná“ a odvádí pozornost od samotných veršů.
 Popisné říkanky se někdy uchylují k vulgarismům:
 „Mravenec je lesa chloub,
 Kdo to neví – ten je trouba ...“.
 Přemíra zdobnělin v některých básních působí až podbízivě.
- Adamovská Marie** **Kamarádi zvířátka**
 Sborník popisných říkanek k rozličným živočišným druhům dle jejich prostředí výskytu – kapitoly „Na statku, V lese, Ve vodě, Doma“. Ilustrovala Taťána Pajerová, ilustrace jsou realistické, kontrastní, za použití jemných odstínů.

- 2019 **Adamovská Marie** **Říkanek se zvířátky**
Sborník říkanek k rozličným exotickým druhům zvířat, volně navazuje na „Kamarádi zvířátka“. Ilustrovala Taťána Pajerová – velmi podobný design jako v předchozím titulu.
- Malý Radek** **Listonoš vítr**
Podzimní verše jemně nastiňují atmosféru podzimní krajiny se všemi jejími krásami, nostalgiemi, smutkem, truchlivostí, zároveň však pestrými barvami a typickými vůněmi tohoto období. Ilustrátor Pavel Čech vytvořili s Radkem Malým ideální synergistickou dvojici při zrodu tohoto díla. Kniha získala cenu **Magnesia litera 2012**.
- Oliva Stanislav** **To jsou přeci všední věci**
Sbírka básní o obyčejných věcech, na které se autor snaží nenuceně a vtipně poukazovat. Kniha je doplněna jemnou jednoduchou symbolickou grafikou, která vybízí k detailnějším představám a neodvádí pozornost od obsahu. Ilustrovala Michaela Olivová.
- Skoupilová Tereza** **U nás na dvorečku**
Leporelo říkanek pro nejmenší. Kresby zvířat v obvyklých i neobvyklých situacích, které mají na děti působit komicky, aby si verše, jak autorka sama uvádí, „snadno zapamatovaly“.

Slavičková Alena

Jak se do lesa volá, tak se z lesa rýmuje

Soubor veršovaných příběhů o dvou až třech strofách, doplněných vkusnými ilustracemi Hanky Procházkové – kombinace tuše a akvarelu. Verše jsou proloženy hovorovými výrazy a častými zdobnělinami.

Müller Ondřej

(sestavil)

Máme kostru ve skříni

Antologie veršů pro děti původních, dosud nevydaných básní od známých autorů poezie a písničkářů, jako jsou např. Petr Borkovec, Jaroslav Hutka, Radek Malý, Ewald Murrer, Jana Štroblová a několik dalších, mezi nimi jsou i současní básníci Jiří Žáček a Jan Vodňanský. Téma strachu, koster a strašidel bude pro mnohé děti jistě přitažlivým tématem, neméně tak zajímavé ilustrace Sylvie Francové. Umělecká hodnota díle je na uvážení dospělého čtenáře. Další otázkou zůstává, od jakého roku věku by dítě mohlo být posluchačem či čtenářem této antologie vzhledem k námětu.

Stará Ester

Každý bulí nad cibulí

Sborník básniček, které Ester Stará a její manžel – ilustrátor Milan Starý věnovali svým třem dětem a všem ostatním malým čtenářům. Kresby jsou zajímavé, komplexně ilustrují ve verších popisované situace. Některé rýmy ve verších působí mírně křečovitě. Je na zvážení čtenáře, zda se tak děje záměrně.

Krátké veršované pohádky o zvířátkách vystupujících v lidských rolích s výchovnou tematikou. Příběhy děti provází malý Kašpárek. Knihu ilustroval Petr Palma. Snaha o výchovné působení je zde možná více nadřazena veršovanému obsahu.

1.4 Kritéria výběru nabídky poezie pro děti

1.4.1 Zohlednění vlivu poezie na vývoj dítěte

Význam poezie na zdravý vývoj a celkový rozvoj osobnosti dítěte je nezpochybnitelný. Rytmika, melodičnost, zvukomalebnost slov, symbolika, to vše jsou aspekty, které komplexně kultivují člověka ve všech fázích jeho života. V období prenatalním a věku raného dětství nabývá tento vliv důležitého významu. Děti podvědomě vnímají, že slova v jednotlivých rýmech vzájemně ladí, plynou, navozují relaxaci, hluboký klid, nebo naopak stimulují, dráždí a jitrí skrze smysly jejich zájem. Chamberlain (2013, s. 46) v této souvislosti poukazuje na význam sluchu a paměti u nenarozených dětí: „Důkazy paměti a učení pocházejí tedy již z pátého měsíce po početí a jasně nasvědčují tomu, že dítě v děloze pozorně naslouchá matčinu hlasu a učí se z jejího charakteristického hlasového projevu, jak to dokázala srovnání spektrografických zvukových portrétů.“ Dále poukazuje na výsledky několika na sobě nezávislých studií, kdy již tři dni staré děti dokázaly zřetelným otočením hlavy, a tedy výrazným projevem zájmu, rozlišit známá slova (která opakovaně slýchaly v děloze) od slov všedních. Chamberlain dále zdůrazňuje poznatky z oblasti rozvoje paměti a učení u novorozenců a zaobírá se jimi podrobněji.

Z výše popsaného tedy lze vyvozovat, že již nenarozené dítě citlivě vnímá jazyk svých rodičů a svého okolí a je jím a jeho formou ovlivňováno. Neznamená to, že by matka musela nutně poslouchat či recitovat nahlas poezii. Ostatně poetická nemusí být nutně pouze poezie, ale i hudba, dokonce i próza a pochopitelně i jiné estetické formy uměleckých projevů. V konečném důsledku je to i celkový přístup matky k životu svému a životu dítěte.

Malé dítě do tří let vnímá zvuk řeči, a především intonaci a emocionální rozpoložení člověka, který na něj mluví. Kutálková (2005, s. 24) hovoří o řeči jako o zvuku, který vždycky nese důležitou informaci. Jak dále uvádí, je důležité na dítě mluvit a neodbývat jej pouštěním televize či pouze reprodukováných slov, která jsou emocionálně a citově plochá a především na dítě nereagují. Pokud by se tak dělo, hrozí, že dítě začne řeč vnímat pouze jako zvukovou kulisu, nebude rozvíjet své vnímání řeči, což se pravděpodobně o pár měsíců později projeví v podobě potíží s mluvením (nebude chtít mluvit, nebo bude mluvit málo, špatně).

Předčítání poezie či zpěv písní doprovázené rodičem či jiným dospělým např. i pohybovým doprovodem je tedy důležitým činitelem pro zdravý rozvoj dítěte.

1.4.2 Předpoklady a rizika

„Poezie je pohled na svět neunavenýma svěžíma očima. Má-li se však tento pohled uchytit, má-li „zabrat“, musí si ve čtenáři najít pevný záchytný bod. Báseň má jistě být originální, musí být objevná a nová, ale nemůže existovat a rozvíjet se i působit bez kořínku, který ji spojuje s něčím už zakotveným v půdě čtenářského vědomí, s něčím, co je čtenářům a posluchačům důvěrně známé, blízké a drahé“ (Blahynka, 1977).

Jak praví výše uvedený citát, poezie by měla navázat na něco, co je dětem známé a blízké, stimulovat jejich zájem, podnítit ke zvědavosti, rozvíjet obraznost, představivost, estetické cítění – navázat na jejich dosavadní poznatky a představy o světě kolem nich.

Při nevhodně zvolené nabídce můžeme snadno u dětí zapříčinit apatii, nudu, nezájem, odpor. Proto je nutné být maximálně empatický při seznamování dětí s poezií, nebát se experimentovat, sledovat a evaluovat zpětnou vazbu, kterou svými reakcemi poskytují.

1.4.3 Zohlednění specifických potřeb dětí 3–6 let

Předškolní věk dítěte od 3 do 6 let je dobou, kdy z pohledu vývoje během krátké doby dochází k poměrně dynamickým dějům. Do čtyř let příliš nevnímá obsahovou část textu, který je mu nabízen, automaticky jej přejímá, baví ho intonace a rytmus. Nesnaží se příliš porozumět smyslu. S narůstajícím věkem nabývá postupně zájem

i o obsahovou stránku, ve čtyřech letech dokáže zjednodušeně reprodukovat či alespoň zkratkovitě vylíčit děj a stává se trpělivějším a pozornějším. Pěti- až šestileté dítě je schopno do určité míry analýzy a myšlenkového konstruktů. Rozvíjí se jeho cit pro hodnoty, je trpělivější, emocionálně stabilnější, chápe již naplno vtip a humor.

Výše popsaná specifika dětí předškolního věku je důležité mít na paměti při výběru vhodného druhu poezie. Je také nezbytné zvážit, zda budeme pracovat s heterogenním, tedy věkově smíšeným kolektivem, či zda se bude třída skládat z jediného či dvou věkových segmentů. S ohledem na tuto skutečnost je třeba vyvážit obsah nabídky TVP, zhodnotit poměr vyváženosti popisnosti a abstraktní roviny poezie – pracovat s přiměřenou výzvou, ale nezahltit dítě přemírou abstrakce.

1.4.4 Nabídka z pohledu RVP PV

Při výběru nabídky v rámci TVP je důležité se řídit závaznou normou pro předškolní vzdělávání, kterou je Rámcově vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Ten má z titulu normy zabezpečit, aby vzdělávání probíhalo koncepčně a systematicky, respektive zabezpečilo přiměřené a dostatečné uspokojení všech potřeb dítěte k jeho zdárnému, a pokud možno optimálnímu vývoji.

Prakticky to znamená být si vědom „**rámcových cílů**“, které představují určité univerzální jasně dané záměry a naplňovat je plněním „**dílčích cílů**“, které je nutno realizovat přímo prostřednictvím nabídky (ŠVP→TVP) a tím směřovat k utváření klíčových kompetencí.

Nabídka poezie a další náplně TVP by tedy měla být ideálně volena tak, aby postihovala nejen celkový rámec TVP → ŠVP → RVP, ale pokud možno korespondovala s celkovým školním kurikulem. V praxi se však jedná o dlouhodobou a systematickou činnost.

1.4.5 Osobní kritéria pedagoga

Je jistě důležité čerpat při sestavování nabídky poezie z osvědčených a obecně kulturně hodnotných zdrojů, jakými jsou např. díla básnických klasiků.

Neméně důležitým kritériem je však zohlednění osobnosti pedagoga v MŠ, jeho osobního vkusu a estetického cítění. V praxi to znamená např. i zohlednění genderové

role učitelky či učitele. Jak uvádí Svobodová a Vítečková (2017, s. 171), je důležité vědomě pracovat s genderovou identitou. To platí i při výběru poezie. Jinak bude vybírat, volit muž – učitel, odlišný pohled může mít žena – učitelka. Žena bude hledat básně o květinách, muž o stromech, žena o labutích, muž o orlech. To je samozřejmě velice zjednodušující příklad, má však za účel pouze nastínit a poukázat na odlišnosti přirozených preferencí, které mohou, i když nemusejí nastat s ohledem na uvedený aspekt.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

Níže uvedené básně jsou mojí autorskou tvorbou. Jsou především výsledkem touhy tvořit a vzdělávat se v oblasti poezie nikoliv pouhým čtením, pouhým přijímáním básní vytvořených, ale samotnou praxí – vlastní tvorbou.

Neméně důležitým podnětem byla potřeba připravit a přizpůsobit nabídku edukační reality v mateřské škole záměru, který jsem si stanovil.

Tímto záměrem bylo vytvořit, napsat básně, které budou nositelkami konkrétní vzdělávací nabídky ve vztahu ke zvolenému tématu. Současně jsem se snažil, aby báseň byla skutečně básní se všemi náležitými atributy, nejen pouhým prostým seskupením rýmů, aby působila na posluchačovo estetické vnímání řádu, ladnosti, symetrie a krásy.

Praktická část nebyla vedena výzkumnými ambicemi. Jejím účelem bylo prostřednictvím metodického experimentu ověřit, zda je možno vytvořit integrovaný celek na základě vlastní básnické tvorby pro děti.

V mých poznámkách tedy pozvolna vznikaly první verše a básně, které jsem následně uváděl do reálného života v mateřské škole, kde pracuji.

Vytýčil jsem si za cíl připravit básně takové, které by zaujaly děti ve věkově smíšeném kolektivu od tří do šesti let.

Básně jsem konfrontoval s obsahem Rámcově vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (poslední aktuální znění). Účelem bylo vytvoření jasné a srozumitelné vzdělávací nabídky pro potřeby TVP s vazbou na danou strukturu systému vzdělávacích cílů a výstupů – klíčových kompetencí RVP PV, sloužících pedagogovi k jasnějšímu pochopení fenoménu poezie, respektive jejího edukačního přínosu při jeho každodenní práci.

Básně vznikaly intuitivně na základě momentální inspirace. Níže uvedená „**Metodika práce s básní**“ byla vypracována v rámci praktické části této práce, respektive analýzy z pohledu TVP, tj. čemu se dítě učí, jaké postoje by mělo získávat a jaké jsou zamýšlené výstupy. Básně byly použity v rámci definovaných tematických celků.

„**Ilustrace pohybem**“ má být pedagogovi a dětem jen jakýmsi „vodítkem“, které může být použito v případě nutnosti. Rozhodně však není nutné striktní provádění popisovaných pohybů u jednotlivých básní.

Evaluace básní je výsledkem jejich opakovaného prověřování a zkoušení v praktických podmínkách Montessori mateřské školy s heterogenním dětským kolektivem v době uplynulých dvou až pěti let (dle vzniku konkrétní básně).

2.1 Tematický celek „Příroda je domov“

Motto: „Příroda je dílo vesmíru, umění však dílem člověka“ (Karel Čapek).

Člověk je výplodem přírody, příroda je jeho přirozeným domovem. V naší technicky rozvinuté společnosti, zejména v prostoru městských aglomerací, může pohled na okolní prostředí vzbuzovat opačný dojem. Malé dítě v prostoru zaplněném budovami, betonovými a asfaltovými povrchy snadno nabude domněnky, že příroda a její přirozené projevy – formy života a formy neživé přírody jsou jakýmsi pouhými estetickými doplňky životního prostředí (zvláště pokud se ve volné přírodě příliš nepohybuje, případně prožívá tzv. „ostrovní dětství“). Jak praví citát neznámého autora: „Člověk přírodu potřebuje, ale příroda člověka ne.“ To je cílem tematického celku – přiřadit termínu „Příroda“ relevantní hodnotu, dozvědět se, co předcházelo přítomnosti člověka na planetě Zemi – jakým dějům vděčí za svoji existenci, především pak vědomí kontextu člověka s přírodou. Peter Wohlleben (2019) dokonce poukazuje na rovnost člověka s ostatními formami života, tj. zvířaty, živočichy, rostlinami v komplexním systému, kdy jsou na sobě navzájem všichni závislí a všichni se vzájemně ovlivňují. Člověk se mnohdy domnívá, že to, že zvířata a rostliny převyšuje svými intelektuálními a manuálními schopnostmi, ho jaksi automaticky nadřazuje okolnímu světu, nad kterým má vládu. Netuší však, že touto svou pošetilostí, tímto svým vytrháváním se z přirozeného prostředí, úspěšně míří ke svému konci. Wohlleben studiem, dílem a osvětou usiluje u veřejnosti o hlubší pochopení lidského bytí v lůně přírody.

Chceme-li v souladu s RVP PV u dětí vytvořit základy pro otevřený a odpovědný postoj člověka k životnímu prostředí, přivést je k pochopení podstaty, co je důležité, poskytnout jim smysluplný přehledný a ucelený pohled prostřednictvím pravidla „od celku k jednotlivostem“, tzn. začít od začátku. Prakticky to znamená nechat je vhodnou formou nahlédnout do mystéria stvoření světa.

Povím vám příběh, jak to všechno začalo. Ptáte se, co jak všechno začalo? Všechno! Jak se to stalo, že tu mohu být já, ty, ty taky, vy všichni, vaši rodiče, prarodiče, kamarádi, stromy, zvířata, květiny, celá planeta, ostatní planety, slunce, hvězdy, zkrátka všechno, všechno, co vás napadne, to, co vidíte, i to, co nevidíte! Pozorně poslouchejte!

Velký třesk

Jakpak se to asi stalo, že vznikl náš svět?

Nikdo už to přesně neví,

ani doktor věd!

Učenci se domnívají,

že prokrindapána,

ozvala se zničehonic

velikánská rána!

Není, kdo by pamatoval,

ani vaše prarodiče,

jak se tady objevily hvězdy, slunce, planety.

A jak příběh započal,

nadále i pokračuje,

všechno se tu živě hýbá a vesmír se roztahuje.

A ta naše planeta?

Otáčí se, díky Slunci, září krásou do světa.

Inspirace autorské tvorby (námět)

V souladu s principem „od celku k jednotlivostem“ přiblížit dětem možnou variantu začátku existence našeho světa a v hrubých obrysech nastínit počátek existence jako takové.

Metodika práce s básní

Srozumitelnou jednoduchou formou přiblížit proces děje teorie velkého třesku.

Ilustrace pohybem

*Jak se to tak asi stalo, že vznikl
náš svět?* Tázavý výraz v obličeji a rozpažené ruce „do pléna“.

*Nikdo už to přesně neví,
ani doktor věd!* Ruce zvednuté na úroveň hlavy, kroužící v zápěstí gestikulují nejistotu.

*Učenci se domnívají,
že prokrindapána,* Zdvižený ukazovák dominantní ruky důrazně a důležitě trčí v prostoru jako vykřičník.

*ozvala se z ničehonic,
velikánská rána,* Obě ruce prudce a hlasitě plesknou dlaněmi o sebe při současném hlasitém vyslovení slova „rána“.

*Není, kdo by pamatoval,
ani vaše pratety,* Ramena krčíme – zvedáme k uším na znamení nevědomosti, při vyřknutí „ani vaše pratety“ otáčíme nesouhlasně hlavou ze strany na stranu.

*jak se tady objevily hvězdy,
slunce, planety.* Paprskovitě rychle roztahujeme a zatahujeme prsty na ruku při současném střídavém pohybu rukou ve směru od těla k tělu – podobné pohybu trhání plodů ze stromu, který je vyšší než my.

A jak příběh započal, Ze sepnutých rukou před hrudníkem jednu

nadále i pokračuje, všechno se tu živě hýbá a vesmír se roztahuje. oddělíme a naznačíme „odmávnutím“ dráhu „donekonečna“. Na „Všchno se tu živě hýbá“ naznačujeme klus na místě, na „roztahuje“ rozpažujeme zeširoka ruce.

2.1.1 Část první: „Jak to všechno začalo“

- **Poslech básně – příběhu „Velký třesk“**
- **Rozhovor s dětmi**

Přemýšlely jste někdy nad tím, jak vznikl vesmír – náš svět, planety, hvězdy, naše hvězda – Slunce, naše planeta Země? Co myslíte, jsou planety živé? Existuje ještě někde jinde život než na naší planetě Zemi?

Děti jsou seznámeny s faktem, že naše Země je jednou z planet sluneční soustavy, tzn. planety, které se točí kolem hvězdy, kterou nazýváme Slunce. Naše planeta Země se otáčí kolem Slunce jako ostatní planety – všechny planety naší sluneční soustavy jsou v pohybu – obíhají kolem hvězdy Slunce.

Ostatní planety pouze vyjmenujeme, neklademe na ně však důraz. Budeme se k nim vracet později (předškolní věk, ZŠ).

S dětmi si povídáme o svém domově, jak vypadá jejich domov a co si představují, když se řekne domov. Po volné debatě naváže učitel.

Děti, prozradím vám tajemství. Ve vesmíru je tolik planet, že si to ani nedokážeme představit. Jsou jich desítky, stovky, tisíce, desetitisíce, statisíce, miliony, biliony, možná nekonečno. Viděly jste náš perlový materiál (pomůcka z oblasti matematické pregramotnosti)? I kdybychom měli tolik tisícovkových krychlí, že bychom jimi zaplnili celou naši velkou třídu i celou školku, je na světě ještě více planet a hvězd, než by se vešlo perel do naší školky. Ale zatím jsme nikde jinde neobjevili život než na naší planetě Zemi.

Pedagog shrne, že náš domov se nachází ve sluneční soustavě na planetě Zemi (ukáže na globusu), na světadílu Evropa (ukáže na globusu i na 2D mapě – puzzle světadílů), v zemi Česká republika, v Jihočeském kraji (ukáže na mapě krajů ČR), ve městě Česká

Budějovice. Na závěr si všichni společně zopakují název a adresu své mateřské školy (Montessori Kampus, Husova 17, České Budějovice).

Společně lze s dětmi rekapitulovat. Jsme pozemšťané, Evropané, Češi, Jihočeši, Českobudějovičtí.

- **Řízená pohybová činnost**

Děti se shromáždí na komunitním kruhu. Pedagog vysvětlí pravidla. Libovolné rozpočítadlo (provede pedagog) určí dítě, které si stoupne do středu a bude představovat Slunce. Paprsky (svými pažemi a prsty) září na všechny strany. Děti krácejí dokola - obíhají kolem slunce (pokud to dokážou, mohou se otáčet i kolem své osy) a za pomoci pedagoga odříkávají:

Já jsem naše planeta,

díky Slunci jasně zářím,

krásu svoji do světa,

na sobě si život hýčkám,

jmenuji se Země!

A ty slunce hlad' mne světlem,

ale jenom jemně!

Děti se zastaví, zavřou oči, dítě představující Slunce odejde ze středu a pohladí rukou rameno některé kamarádky (kamaráda), oba si prohodí místo. Nyní je ona (on) Slunce a hra pokračuje, báseň se opakuje – začne ji odříkávat dítě představující Slunce. Když ji děti uslyší, otevřou oči a mohou se dát do pohybu. Hra pokračuje, dokud se všichni, kteří o to stojí, nevystřídají na pozici Slunce. Děti se učí pohybovat se plynule prostorem, brát ohled na své kamarády, cvičí vůli při dodržování pravidel hry.

Další činnosti – nabídka

- **Rozvoj řečových a jazykových dovedností** – posílení slovní zásoby, tj. terminologie týkající se vesmíru, planet, přírody – pojmenovávání a upevňování povědomí formou rozhovoru s dětmi.
- **Rozvoj výtvarného projevu, tvořivosti, fantazie a jemné motoriky.** Obkreslení kovového tvaru kruhu a jeho vystřížení. Prostřednictvím barev, štětce a podložky znázorňování pevniny (kontinentů) a vody své vlastní planety – obě polokoule.
- **Rozvoj představivosti a abstraktního myšlení** – prezentace principu tvorby 2D mapy. Modelínová koule modré barvy je polepena hnědými pláty kontinentů – představuje planetu Zemi. Pedagog vezme příborový nůž, rozkrojí na dvě stejné poloviny a pojmenuje „polokoule“. Následně položí na podložku vedle sebe a obě zatlačí skleněnou destičkou do podložky – dítě pozoruje proces transformace těles na 2D tvar – princip tvorby mapy. Učitel vedle zploštělých polokoulí z modelíny položí skutečnou mapu západní a východní polokoule pro porovnání. Pedagog si s dětmi může promluvit o tom, proč je vlastně praktické vyrábět a mít klasickou mapu na rozdíl od věrnějšího zobrazení – globusu.
- **Rozvoj hudebních dovedností** – píseň „Chválím tě, Země má“ Svěrák a Uhlíř (2015).

Čemu se dítě učí

Vše postupuje od jednoduchého ke složitějšímu.

Vše živé i neživé v tomto světě má své místo, nic nevzniklo náhodně.

V tomto prostoru, který člověk nazývá svět nebo vesmír, máme i my lidé své místo.

Z obyčejných věcí se mohou stát velké události, záleží, jak se na ně díváme.

Na Zemi jsme schopni pozorovat život, na jiných planetách ho člověk zatím nenalezl.

Vnímat krásu stvoření vesmíru, planety Země, její rozmanitost.

Rozvíjení matematické představivosti a představivosti jako takové.

Jaké postoje by mělo získávat

Vědomí toho, že existuje něco, co člověka přesahuje (příroda, bůh, vesmír).

Vážít si toho, kde žije, a oceňovat všední věci a události.

Pohyb je krásný a radostný, člověk potřebuje pohyb.

Život je změna, změna je pohyb, vše je v pohybu, i když to vždy nemusíme vnímat.

Výstupy

Pojmenuje svou rodnou planetu, světadíl, zemi, město. Zná adresu své MŠ.

Respektuje prostor ostatních při jejich individuální práci.

Pojmenuje názvy světadílů, zná jejich barevné kódování.

Pojmenuje název kraje (územního celku), ve kterém žije.

Vyhledá složku s obrázky z daného světadílu dle příslušného barevného kódování.

Pamatuje si obsah vyprávění z předešlého dne na komunitním kruhu.

Roztřídí zvířata (jejich modely – miniatury, fotografie) na rychlá a pomalá.

Evaluace

Děti pozorně poslouchaly vyprávění o velkém třesku až do doby, kdy jsme začali vypočítávat nekonečno planet – fascinovány názvy velkých řádů se předháněly, kdo řekne vyšší. Říkanka i samotná hra se velmi líbily, až na zavřené oči – to byla velká výzva pro mnoho dětí – chtělo by to více trénovat, či pečlivěji motivovat. Navazující činnosti děti bavily. Vznikla velká legrace, protože někdo řekl, že je zbytečné vyrábět mapy, můžeme přece všichni v kapse nosit malý globus. Nastal všeobecný smích.

2.1.2 Část druhá: „Voda je život“

Ona

Může se zdát obyčejná, ale ona není,

na Zemi jsou mnohá místa, kde se velmi cení.

Bez ní by tu nebyl život rostlin, zvířat, stromů,

ona je tak důležitá, že nám teče domů.

Někdo žije v suchém světě a moc po ní touží.

Připadá mu jako zázrak cesta plná louží.

Oceňuje krásu deště a děkuje přírodě,
prosím, dej nám vláhu ještě, pomoz naší úrodě.

Ted' už všichni dobře víte, co je ona za sílu.

Ona život probudila, ona je dar z vesmíru!

Inspirace autorské tvorby (námět)

Nejhojnější a nejdůležitější anorganickou látkou v živém organismu je voda. Vědci se přou o to, zda vodu na zemi přinesly komety nebo planetky, respektive srážky s nimi. Jisté však je, že jde o skutečný „velkolepý dar“ planetě Zemi – dar života.

Metodika práce s básní

Snažíme se dětem rozšířit povědomí o skutečném významu vody, naladit se na důležitost a hodnotu, kterou nám voda přináší a jejíž význam skutečně doceníme bohužel mnohdy až tehdy, pokud zažijeme její absenci – zaznamenáme cennou zkušenost s deficitem.

Ilustrace pohybem

Může se zdát obyčejná, ale ona není,

Vztyčený ukazováček
a nesouhlasné kývání hlavy při „ale
ona není“.

na Zemi jsou mnohá místa,

Moudré pokyvování hlavou.

kde se velmi cení.

Bez ní by tu nebyl život rostlin, zvířat, stromů,

Ruce ukazují dolů na zem,
na horizont, do pomyslných korun
stromů, pokaždé s dlaněmi daleko
od sebe, obrácenými vzhůru
na znamení široké palety druhů.

<i>ona je tak důležitá, že nám teče domů.</i>	Naznačujeme rukou otvírání a zavírání pomyslného kohoutu.
<i>Někdo žije v suchém světě a moc po ní touží.</i>	Smutný výraz v obličeji, mírné pokyvování hlavou.
<i>Připadá mu jako zázrak cesta plná louží.</i>	Vykulené oči, překvapený radostný výraz, těkající pohled „z louže na louži“.
<i>Oceňuje krásu deště a děkuje přírodě.</i>	Pohled vzhůru, prsty si jemně roztírají pomyslné dešťové kapky po tváři.
<i>Prosím dej nám vláhu ještě, pomoz naší úrodě.</i>	Sepnuté ruce na znamení modlitby s prosebným výrazem obráceným k nebi.
<i>Teď už všichni dobře víte, co je ona za sílu.</i>	Pohled po přítomných ze strany na stranu.
<i>Ona život probudila, ona je dar z vesmíru!</i>	Významné souhlasné pokyvování hlavy, závěrečné „z vesmíru!“ přechází až do šepotu.

- **Poslech básně – hádanky „Ona“**
- **Rozhovor s dětmi**

Jak a proč jste poznaly, že se jedná o vodu? Myslíte si, že je voda tak důležitá? Co se stane s rostlinami a zvířaty, když dlouho neprší? Co zažíváte, když dlouho nepijete a máte žízeň? Už jsem několikrát během svého života zažil, že nám doma přestala téct voda na několik hodin. Stalo se někomu něco podobného?

Další činnosti – nabídka

- **Rozvoj tvořivosti, pracovních dovedností, jemné motoriky** – práce se smirkovým globusem (zrak a hmat) znázorňujícím vodu a pevninu na planetě Zemi. Formy vody a pevniny za pomoci hlubších tácků s modelínou, skutečné vody a příborového nože. Děti vykrajují do modelínových tabulek v hlubších obdélníkových miskách jezero, ostrov, poloostrov, záliv, zemskou šíji, průliv. Následně vykrojený prostor zaplňují vodou ze džbánu, společně s pedagogem pojmenují.
- **Rozvoj koncentrace, samostatnosti, abstraktního myšlení** při pokročilejší abstrakci děti pracují s klasifikačními kartami, které se skládají ze tří částí – karta s nákresem a popisem a kartou pouze s nákresem a kartou pouze s popisem. Dle vzoru děti přiřazují nákres a popis (umí-li číst) na kontrolní kartu. Klasifikační karty patří do oblasti jazyka. Sada klasifikačních karet vždy zahrnuje karty s jednotlivými členy a jednu kartu s nadřazeným pojmem. V případě forem pevniny a vody tedy jednotlivé karty znázorňují výše uvedené. Karta s nadřazeným pojmem nese název „formy pevniny a vody“ a zobrazuje všechny členy na jedné kartě.
- **Rozvoj orientace, pozorovacích schopností** – na smirkovém globusu a mapách mohou děti hledat ostrovy, jezera, poloostrovy, zálivy, zemské šíje, průlivy, průplavy. Pedagog vysvětlí dětem rozdíl mezi průlivem a průplavem.

Evaluace

Báseň nebyla pro mnoho dětí nová, a tak předškoláci záhy uhodli, že se jedná o vodu (z jasných indicií deště). Při povídání o vodě a její důležitosti bylo znát, že málokdo z nás zažil opravdovou nouzi o vodu. Dvě děti vyprávěly, jak dlouho nepily, protože nemohly, a pak trpěly žízní. Napadlo mne, že by napříště pro větší názornost sucha bylo dobré přinést na velkém tácu tabuli hlíny rozpraskanou suchem.

2.1.3 Část třetí: „Flóra“

Kvítky

Táhnou, tlačím, sotva stačím,

je to pěkná dřina,

na voze leží

voňavá zemina.

Odkud ji mám?

Z kompostu,

Komu ji dám?

Porostu!

Co je porost?

Keře, stromy, tráva, kytky,

poděkují barvou kvítky.

Inspirace autorské tvorby (námět)

Péči o zahradu lze chápat jako jakýsi minimální kontakt s přírodou (pokud není jiná možnost). Zahrada přináší mnohdy první okamžiky poznání a pozorování přírody a dějů v ní probíhajících.

Metodika práce s básní

Báseň je určena zejména dětem ve věku tří až čtyř let, jejím cílem je přiblížit jednoduchý princip příčiny a následku lidského konání v souladu s biologickými zákonitostmi v konkrétní podobě práce na zahradě s úmyslem cíleného rozvoje pohybových dovedností, gestikulačních a pantomimických schopností v přímé vazbě na popisovaný jev. Záměrem bylo, aby verše obsahovaly radost z činnosti, podnítily chuť a úsilí, které může dítě podpořit očekáváním zamýšleného výsledku – těšením se na plody, respektive květy své práce.

Ilustrace pohybem

	Možno předvádět jak vestoje, tak vsedě na patách.
<i>Táhnou, tlačím, sotva stačím,</i>	Nataženými pažemi a sevřenými pěstmi naznačujeme tažení oje vozíku.
<i>je to pěkná dřina,</i>	Libovolnou rukou otíráme zpcené čelo.
<i>na voze leží,</i>	Pažemi nataženými přibližně ve výši pasu při otevřených dlaních vymezujeme plochu vozíku.
<i>voňavá zemina.</i>	Nataženými pažemi naznačujeme kopu zeminy na ploše vozíku. Můžeme zvedat špičku nosu a snažit se přivonět k zemině.
<i>Odkud ji mám?</i>	Ruce v bok.
<i>Z kompostu.</i>	Vztyčený palec dominantní ruky ukazuje přes rameno na pomyslný kompost (ostatní prsty sevřeny).
<i>Komu ji dám?</i>	Dlaně otočeny směrem vzhůru, předloktí a paže svírají úhel přibližně devadesát stupňů.
<i>Porostu.</i>	V horizontální rovině jakoby pohladím kolem mne rozprostírající se pomyslný porost.
<i>Co je porost?</i>	Obrátím dlaně směrem vzhůru s tázavým výrazem ve tváři.
<i>Keře, stromy, tráva, kytky,</i>	Dlaněmi při natažených pažích opisují siluetu keře, vysokých stromů, následně „hladím“ nízkou trávu a květiny.
<i>poděkují barvou kvítky.</i>	Ruce sevřeny v pěst se naplno otevrou. Znázorňují otvírající se květy.

- **Poslech básně „Kvítky“**
- **Rozhovor s dětmi**

Co je to vlastně zahrada? Proč si lidé budují zahrady? Navštívíte nějaké zahrady? Co na zahradě roste a proč? Jaké znáte keře, stromy, rostliny? Jakou péči potřebuje zahrada? Co myslíte? Co je pro zahradní porost nejdůležitější? Napovím vám – už jsme si o tom povídali v básních v předchozích dnech. Děti chodí na školní zahradu. Společně se tam odebereme a zjistíme, co vše roste na naší zahradě. Do třídy umístíme misku s malou vrbou (nenáročná, snese zvýšenou závlivu) s dekorací jemnozrného štěrku a s dominantním kamenem představujícím kus skály, to vše ve vhodné zajímavé estetické kompozici. Dětem sdělíme, že Číňané a Japonci nazývají tuto miniaturní krajinu v misce „saikai“. Děti mohou každý den a týden pozorovat, jak vrba roste, mohou ji zalévat, dotýkat se štěrku a upravovat jej prsty.

- **Řízená pohybová činnost – rozvoj komunikace a kooperace**

Zahrajeme si hru „Zahrada“. Pokusíme nadnést role zahradníka a rostlin. Děti v roli rostlin mohou popisovat, co se s nimi děje, zda usychají nebo potřebují okopat kořenový systém, mohou popisovat, co jsou za rostliny, stromy, keře, byliny, okrasné dřeviny. Mohou zahradníka žádat slovy, výrazem ve tváři, dramatickými polohami těla. Této hře předchází debata s dětmi na téma zahrada, ukázky typických představitelů zahradní flóry. Pedagog může ukázat, jak se asi bude chovat uvádající rostlina, a požádá někoho z přítomných, zda by ho mohl zalít. Děti mohou přednášet návrhy, spolupracovat, improvizovat.

Další činnosti – nabídka

- **Rozvoj kognitivních funkcí prostřednictvím pomůcky „botanická komoda“.**
Děti mají ve třídě k dispozici pomůcku – komodu s pěti zásuvkami, přičemž v každé zásuvce – výsuvném tácu jsou umístěny tvary listů (každý ve své výseči). Děti mají k dispozici karty, které si mohou rozložit na koberec a z komody vyjímat jednotlivé tvary listů a přiřazovat na příslušné obrysy. Při následné činnosti mohou hledat tvary listů ve třídě a přiřazovat je k tvarům z komody, k hledání lze také využít prostor zahrady.

- **Rozvoj tvořivosti a fantazie.** Na zahradě nebo na procházce provedeme sběr listů ze stromů a keřů. Následně za pomoci barev provádíme obtiskování listů žilkovanou stranou. Vyniknou detaily a struktura, pestrost a rozmanitost jednotlivých listů.
- **Procvičování výtvarných a pracovních dovedností, cvičení pozorovacích schopností.** V přírodě vyhledáme alespoň tři druhy květů, které si přineseme do třídy. Pojmenujeme je, prozkoumáme strukturu květenství a budeme se ji snažit reprodukovat za pomoci výtvarných technik (např. sedmikrásku můžeme tvořit vystřihováním bílého a žlutého papíru a umístit na zelený podklad). Pedagog může předvést způsob kreslení pampelišky voskovkou, pastelkou či fixem.
- **Rozvoj smyslového vnímání.** Ze zahradního záhonku nebo zakoupené zeleniny a ovoce sestavíme degustační menu, které děti se zakrytýma očima (např. šátkem) ochutnávají (pokud chtějí). Mohou tak vnímat chuť typických zahradních plodů, tj. např. kedlubny, mrkve, hrášku, ředkvičky nebo jahody, jablka, třešně, broskve atd. Vzorky jsou rozmačkány, abychom koncentrovali pozornost dětí pouze na chuť, nikoliv na tvar. Při hmatovém cvičení plod pochopitelně zachováme celý.

Čemu se dítě učí

O život je potřeba pečovat.

Práce může být zábavou.

Někdy nás práce nebaví, potom je dobré zapojit vůli a činnost dokončit.

Prostřednictvím vlastní činnosti oceňovat práci a úsilí druhých.

Jaké postoje by mělo získávat

Péče o naše životní prostředí je důležitá.

Má pozitivní vztah k místům, která navštěvuje.

Patříme k přírodě, i když žijeme ve městech, domech, bytech.

Vypěstovat plodiny, abychom je mohli konzumovat, vyžaduje akci.

Výstupy

Zapamatuje si báseň a odříká ji z paměti.

Ilustruje báseň pohybem.

Vyjmenuje alespoň tři ovocné stromy a keře, vyjmenuje minimálně tři byliny, tři druhy zeleniny.

Svémi slovy popíše vztahy mezi půdou, rostlinami a vodou (přiměřeně svému věku).

Evaluace

Děti znaly báseň mírně odlišně (v předchozí verzi). Bylo zajímavé pozorovat, jak reagovaly na slovo „porostu – porost“. Některé se tvářily velmi nejistě. Několikrát jsem tedy zopakoval, co vše zahrnuje nadřazené slovo „porost“. Debatní kruh o zahradě byl velmi „košatý“, neboť mnoho dětí, respektive jejich rodičů zahrady vlastní. Do třídy jsme zasadili kroucenou vrbu do malé misky se štěrkem a dvěma rozdílně velkými kameny. Děti baví vrbu zalévat každý den, pozorovat její rychlé přírůstky. Hra „Zahrada“ děti velmi bavila. Všude bylo plno uvadajících květin, zahradník většinou nestíhal. Děti komentovaly a radily svým spolu-květinám, jak mají vadnout. Ochutnávka degustačního menu nezaznamenala příliš velký úspěch – děti se tvářily spíše nedůvěřivě.

2.1.4 Část čtvrtá: „Fauna“

Kočka

Kdo tu potmě číhá v houštích,

komu svítí očka?

Kdo tu hlídá myší díru?

Podívejme, kočka!

Hlodavec už leze z díry,
pěkně si to schytá.

Právě na něj zuby cení,
šelma kočkovitá!

Inspirace autorské tvorby (námět)

Vždy jsem obdivoval vytrvalost, trpělivost a nezdolnost, se kterou dokázala minuty a hodiny prosedět u myší díry.

Metodika práce s básní

Jednoduchou, snadno zapamatovatelnou formou za pomoci otázek a odpovědí při použití přiměřeného množství odborných termínů (hlodavec, šelma kočkovitá), které přispívají k rozvoji slovní zásoby, přiblížit život zvířat a nepřímo seznámit posluchače se systémem potravinového řetězce v přírodě (lovec, potrava).

Ilustrace pohybem

Děti sedí s pedagogem, který báseň předřikává, v kruhu tak, aby na sebe všichni přítomní viděli. Nejvhodnější je pozice na patách.

Kdo tu potmě číhá v houští,

S tázavým a tajemným výrazem ve tváři, pohybem hlavy z jedné strany na druhou, přehlédneme všechny přítomné tak, aby pohled, pokud je to možné, kontaktoval zraky všech dětí.

komu svítí očka?

Ukazováčkem a prostředníčkem ve tvaru „V“ naší dominantní ruky ukážeme na své oči, za současného pohybu hlavy z jedné strany kruhu na druhou tak, abychom demonstrovali všem přítomným.

Kdo tu hlídá myší díru?

Ukazováčkem poklepeme před sebe na podlahu na místo před pomyslnou myší dírou.

<i>Podívejme, kočka!</i>	Padneme na všechny čtyři končetiny do pozice kočky.
<i>Hlodavec už leze z díry,</i>	Palcem v opozici s ukazováčkem se chytíme dominantní rukou za horní chrup, současně s tím, rukou opačnou ukazujeme ukazováčkem na podlahu před sebou na pomyslnou myší díru.
<i>pěkně si to schytá.</i>	Hrozíme nad hlavou ukazováčkem dominantní ruky.
<i>Právě na něj zuby cení</i>	Padneme na všechny čtyři končetiny, přední mírně pokrčené, hlava mírně snižená, střídavými pohyby rozehrajeme „hru svalů“, demonstrující poslední fázi přípravy šelmy na útok (těsně před skokem). Mírně rozevřeme čelisti, obnažíme zuby.
<i>šelma kočkovitá!</i>	Skočíme krátce před sebe v závěrečném útoku na hlodavce – myš.

- **Rozhovor s dětmi**

Pamatujete, jak jsme si povídali o vzniku Vesmíru a Země? A co způsobilo, že mohl na Zemi vzniknout život? Vzpomínáte na báseň „Ona“? Co myslíte, co vše bychom mohli nazvat živým? Jsou skály živé? A rostliny? A co taková zvířata – jsou živá? Zahrajeme si na odborníky a já vám něco prozradím. Odborníci rozdělují život na Zemi na „faunu“, to jsou zvířata a živočichové, kteří se mohou volně pohybovat z místa na místo, a „flóru“, to jsou rostliny, které jsou nehybné – zakořeněné na jednom místě. Vzpomínáte na báseň kvítky? A teď poslouchejte – povím vám další báseň.

- **Poslech básně „Kočka“**

- **Rozhovor s dětmi**

Co je to šelma a čím se živí? Je člověk také šelma? Jsou hlodavci jedinou kořistí, které se kočkovitá šelma může zmocnit? Může se stát lovec (šelma kočkovitá) sám kořistí jiného tvora? Umíte se pohybovat jako šelma na lovu? Dokázaly byste čekat dlouho u myší díry tak trpělivě jako kočka?

Doprovodné pohyby kočky připravující se ke skoku na myš jsou důležitou součástí tohoto malého epického útvaru.

Gepard

Kdo běhá po našem světě,

nejrychleji na planetě,

kdo honí nejvíce

gazely a zajíce,

kdo dokáže cítit stopu

a ulovit antilopu?

Mrštná šelma kočkovitá,

rychlá, pružná, krásná, hbitá.

A kde žije nejvíce? Na savaně v Africe.

Inspirace autorské tvorby

Fenomén „gepard“, respektive jeho dominantní vrozená vlastnost – rychlost, mne fascinuje dodnes, stejně jako mnoho lidí.

Metodika práce s básní

Je důležité upozornit posluchače a vzbudit v nich zájem o výjimečné vlastnosti zástupců skupiny zvířat oblasti fauny. Navážeme na předchozí báseň „Kočka“ a popovídáme si s dětmi o dalších kočkovitých šelmách žijících na různých kontinentech. Povíme si, co mají všechny tyto šelmy kočkovité společného.

Ilustrace pohybem

Můžeme sedět nebo stát.

Kdo běhá po našem světě,

Tázavě se rozhlížíme po přítomných dětech.

nejrychleji na planetě,

Pokrčenými pažemi naznačujeme vzhled horní poloviny těla při běhu.

<i>kdo honí nejvíce gazely a zajíce,</i>	Tázavě se rozhlížíme po přítomných dětech.
<i>kdo dokáže cítit stopu</i>	Ukazovákem dominantní ruky se dotkneme špičky nosu.
<i>a ulovit antilopu?</i>	Vyřkneme prudce a rychle – důraz dramatičnosti.
<i>Mrštná šelma kočkovitá,</i>	Provedeme prudké cuknutí (záškub) tělem na znamení mrštnosti.
<i>rychlá, pružná, krásná, hbitá,</i>	Cukavými impulzivními pohyby ramen a celého těla ze strany na stranu napodobňujeme vlastnosti šelmy, u slova „krásná“ hrdě vztyčíme bradu.
<i>A kde žije nejvíce? Na savaně v Africe.</i>	Rovná záda, významný pohled, vztyčený ukazovák dominantní ruky pohybem zleva doprava, jako by vypichoval závěrečná slova.

- **Poslech básně – „Gepard“**

Lze navázat i na báseň „Kočka“ a připomenout skupinu kočkovitých šelem. Můžeme použít realistické modely – miniatury firmy Sleich k ilustraci typické morfologie probíraných druhů – shodných a odlišných znaků.

Další činnosti – nabídka

- **Rozvoj zrakového vnímání za pomoci** realistických miniatur zvířat a fotografií kočkovitých šelem. Můžeme prozkoumat stavbu jejich těla a pokusit se vyvodit, která z nich by mohla být nejsilnější (dle objemu svalstva) a která naopak nejrychlejší dle štíhlého pružného těla – děti hledají detaily – znaky odlišností.
- **Cvičení jemné motoriky, zrakového vnímání a tvořivosti** prostřednictvím miniatur. Miniatury, které mají spodní část – končetiny zvířat opatřeny i realistickou nášlapnou plochou použijeme s dětmi k obtiskování na papír a za pomoci smývatelného fixu nabarvíme nášlapné plochy a obtiskneme.

Děti tak mohou pozorovat, že každý tvor má svůj charakteristický otisk a např. kočka domácí, gepard či pes mají podobnou stavbu – otisky drápů a zápatních a dlaňových mozolů.

- **Třídění modelů – miniaturní zástupce fauny a flóry.** Pomůcka zahrnuje táč se třemi miskami, přičemž v jedné jsou předměty (modely rostlin a zvířat) smíchány dohromady. Zbylé dvě misky jsou označeny. Jedna nápisem „Fauna“ a opatřena nákresem zvířete, druhá pak nápisem „Flóra“ a opatřena kresbou stromu či rostliny. Pomůcka je vybavena kontrolní kartou, kterou dítě může použít pro samokontrolu (práce s chybou).

Čemu se dítě učí

Formy života na planetě Zemi mají různé podoby (fauna, flóra).

Některá zvířata jsou fyzicky zdatnější, silnější a rychlejší než ostatní.

Šelmy mohou mít různou velikost.

Šelmy se zpravidla živí masem.

Jaké postoje by mělo získávat

Soustředit se na cíl je důležité.

Odhodlání a trpělivost nám pomáhají dosáhnout cíle.

Pružnost, hbitost a postřeh jsou důležité vlastnosti pro každého živého tvora.

Jako lidé máme situaci výrazně jednodušší než většina živočichů a zvířat na planetě.

Výstupy

Ilustruje báseň pohybem.

Dle dohody reaguje na smluvený signál výrazným dynamickým pohybem.

Zařadí myš mezi hlodavce.

Zařadí kočku domácí mezi šelmy kočkovité.

V předškolním věku rozliší projevy života fauny a flóry.

Evaluace

Vždy na úvod jsem dětem báseň přednesl. V každé skupině se vždy našlo alespoň jedno dítě, které mělo osobní zkušenosti s kočkou domácí. Vyprávěl jsem dětem své bohaté zážitky s domácími kočkami, když jsem býval v jejich věku a jezdil na venkov.

Pětileté a šestileté děti bez velkých problémů začaly reprodukovat uvedenou báseň. Pozoroval jsem, že nejpopulárnější se pro děti stal závěr básně, když mohou vystartovat a zaútočit na pomyslnou myš. Společně jsme trénovali sebeovládání a správné načasování (cvičení trpělivosti) těsně před závěrečným skokem (signálem bylo slovo „kočkovitá“).

Pro starší děti (pětileté, šestileté) je archetyp „kočka a myš“ většinou důvěrně známý, mladší děti někdy nemusely chápat, o co jde. Cennou zpětnou vazbou pro mne je, že ještě před tím, než děti s básní seznámím, zrealizuji speciální program pro děti tří- až čtyřleté, jehož cílem bude přiblížit jim zvířata – kočku, myš a jejich vzájemný vztah, aby následující báseň měla efektivnější využití a nebyla pouhou epizodou prvního kontaktu.

Báseň „Gepard“ se dětem líbila a vyvolala řadu otázek a opakované diskuze. Uvědomil jsem si, že je třeba děti mnohem více saturovat informacemi – fotografiemi a fakty a podnítit tak jejich představivost, neboť spatřit tohoto exotického tvora není prakticky zcela jednoduché.

2.1.5 Část pátá: „Kdopak tu lítá?“

Kdo je tady domácí?

Po stěnách chodí,

na jídlo sedá,

na kůži svdí,

chytit se nedá.

Mnozí už vědí!

Kdo na zdi sedí?

Velké oči, letu znalá,
energii neztrácí.
Hlučná, drzá, neodbytná
chová se jak domácí!
Moje milá, my tě známe,
patříš mezi hmyz,
už nás tady neobtěžuj,
že tě plácnu?!

Zmiz!

Inspirace autorské tvorby (námět)

Pozoroval jsem, jak jsou děti koncentrované a zaujaté létajícím hmyzem. Jako dítě jsem měl z mouchy smíšené pocity. Na jedné straně to byl otravný, všudypřítomný element spojený s letními dny, na druhé straně mi učarovala bravurnost manévřů tohoto miniaturního letce.

Metodika práce s básní

Zvolen zástupce, typický představitel skupiny hmyz – moucha domácí. Záměrem je poukázat na charakteristické znaky a morfologickou stavbu organismu hmyzu.

Ilustrace pohybem

Po stěnách chodí,

Dlaněmi pantomimicky naznačujeme chůzi po pomyslné vertikální ploše (stěně).

na jídlo sedá,

Špetkou dominantní ruky „přistaneme“ na dlani ruky opačné.

<i>na kůži svědí,</i>	Nervózně se drbeme na předloktích, ramenech, hrudníku, hlavě.
<i>chytit se nedá.</i>	Střídavými pohyby horních končetin se snažíme při otevřených dlaních a následném sevření do pěsti lapit pomyslné poletující mouchy.
<i>Mnozí už vědí!</i> <i>Kdo na zdi sedí?</i>	Dominantní rukou při vztyčeném ukazováku, zvednutém obočí, významně zvednuté bradě a rovných zádech dáváme najevo jistotu a důležitost.
<i>Velké oči, letu znalá,</i>	Dlaněmi obou rukou jakoby opisujeme pomyslné polokoule před našima očima, na „letu znalá“ naznačujeme pohyby rukou let.
<i>energii neztrácí.</i>	Horizontální pohyb hlavy z jedné strany na druhou.
<i>Hlučná, drzá, neodbytná,</i> <i>chová se jak domácí.</i>	Hřbety dlaní odháníme neodbytný hmyz. Ukazovák dominantní ruky synchronně s pohybem hlavy důrazně ukáže na libovolného přítomného.
<i>Moje milá, my tě známe,</i>	Pohyby v zápěstí kmitáme hrozícím ukazovákem dominantní ruky.
<i>patříš mezi hmyz,</i>	Vztyčený ukazovák zůstává, provedeme pohyb náprahem nahoru a prudce dolů (rozseknutí).
<i>už nás ale neobtěžuj,</i>	Ruce umístíme v pase, pevně vztyčené tělo.
<i>že tě plácnu?!</i>	Nejlépe opačnou rukou naznačíme rychlým gestem razantní horizontální odmávnutí.
<i>Zmiz!</i>	

- **Poslech básně „Kdo je tady domácí“**

Děti seznámíme se základními informacemi. Mouchy jsou typickými zástupci třídy hmyz. Vynikají svou obdivuhodnou manévrovatelností. Jsou však také hojnými přenašeči nemocí, neboť se živí kazícím se masem, ovocem a výkaly. Málokdo si však uvědomuje, že mouchy mají v podstatě nezastupitelnou funkci při likvidaci organických odpadků. Mouchy jsou také potravou mnoha druhů zvířat a živočichů. Dokázaly byste říci, který tvor se živí mouchami? Druhů much je velmi mnoho, znáte kromě mouchy domácí nějaké další? Jaký zvuk vydávají mouchy? Zkusme je každý napodobit. Zkoušely jste někdy chytit mouchu? Aby informace v básni nebyla jednostranná, můžeme s ní dále pracovat. Např. lze sehrát s dětmi hru, kdy bude moucha nejen otravná, ale i užitečná.

- **„Vysvobozovací“ hra na Mouchy a řezníka Aloise. Děti, vzpomínáte si na geparda?**

Když uloví antilopu nebo zajíce, mnoho masa z jejich těl sežere – zkonsumuje. Co se ale stane se zbytky těl, které šelma nespořádá, nesní? Mohou ji sníst, sežrat ostatní zvířata. A ty nejmenší zbytky? Bakterie, červi a mouchy si s nimi poradí – začnou je jíst, konzumovat. Vy nevíte, co jsou bakterie? To jsou živé organismy, které nejsou pouhým okem vidět – ještě o nich někdy bude řeč. Ale my si teď zahrajeme na mouchy. Ve třídě jsem rozprostřel malé červené papírky – to jsou kousky masa. Jsou na mnoha místech. Vaším úkolem je sebrat všechny – můžete si je dávat do kapes. Jenže to maso není zbytek po hostině geparda, ale patří řezníkovi Aloisovi. Jenže to mouchu nezajímá – maso jako maso. Jeden z vás bude člověk – řezník Alois, který bude otravné mouchy plácet plácačkou, protože mu sedají na jeho maso. Pokud je nějaká moucha plácnutá, lehne si na bok nebo na záda, protože je raněná. Pokud však požádá svou kolegyni „prosím, pomoz“ a ona nebo on ji pohladí, opět nabyde síly, je vysvobozena a může se dále věnovat poletování - sbírání. Člověk plácá a mouchy mohou samozřejmě uhýbat. Maso – papírky jsou na mnoha místech, takže řezník Alois bude mít co dělat, aby mouchy odháněl. Mouchy si mohou pomáhat i jinak. Nejlepší letci schválně zabaví řezníka, aby odvedli pozornost a aby ostatní mohli sbírat. Hra končí, když už je řezník Alois unavený, nebo když hru ukončí učitel.

Všichni se můžou prostřídat v těchto rolích. Děti cvičí pozornost, komunikaci, upevňují si dovednost umět slušně požádat, trénují orientaci v prostoru, učí se respektovat pravidla hry, cvičí vytrvalost.

Další činnosti – nabídka

- **Rozvoj matematických dovedností** – děti mohou na skutečném preparátu mouchy, nebo za použití alternativní náhrady – fotografie mouchy či puzzle s částmi živočichů spočítat, kolik nohou má moucha. Starší děti počítají samy, mladším mohou pomoci kamarádi nebo učitel, který výsledný počet nohou, tj. šest může uvést do širšího vědomostního kontextu: „Napočítaly jste šest nohou. Šest nohou je jeden ze základních znaků třídy hmyz. Dalším důležitým znakem jsou tři části těla, tj. hlava, tělo, zadeček. Zkuste si vzít model mravence a zjistit, zda patří mezi hmyz.“
- **Rozvoj sluchového vnímání a pozornosti v rámci odpoledního odpočinku.** Čtení knihy „Byla jedna moucha“ (Mrázková, 2019).
- **Rozvoj logického a analytického myšlení** – děti si mohou poslechnout lidová rčení a přirovnání a popovídat si s učitelem o tom, co si myslí, že tato rčení znamenají a proč v nich lidé použili mouchy jako přirovnání.

Je jich jako much (lidové rčení).

Má to své mouchy (lidové rčení).

Zabít dvě mouchy jednou ranou (lidové rčení).

Mouchy, snězte si mne (lidové rčení).

Zeptej se much, jsou-li vlaštovky nevinná stvoření

(afghánské přísloví).

Orel mouchy nechytá (Sókratés).

Čemu se dítě učí

Koncentrování pozornosti při pozorování drobného hmyzu.

Systematickému popisu morfologických znaků živých organismů.

Obezřetnosti a opatrnosti při styku s vnějším prostředím (hygienu).

Každý živý organismus má v přírodě své místo – svůj úkol.

Jaké postoje by mělo získávat

Zkoumat detaily je důležité.

Co se nám jeví jako obtížné, může být pro druhého užitečné.

Respektu a úctě k přírodě.

Také obyčejní živočichové jsou zajímaví – stojí za to je prozkoumat.

Výstupy

Zařadí mouchu domácí pod nadřazený pojem hmyz.

Vyjmenuje další dva druhy much (ovád, octomilka).

Určí alespoň tři predátory mouchy.

Popíše hygienická rizika spojená s výskytem much.

Evaluace

Báseň děti bavila a následná debata o mouchách ještě více. Když jsme s předškoláky probírali význam přísloví a rčení o mouchách, mladší děti pouze poslouchaly. Zároveň však neprojevovaly nezájem. Hra na řezníka Aloise děti bavila, ovšem zpočátku jsme se potýkali s vysvětlováním pravidel mladším dětem. Myslím, že při častějším opakování si pravidla upevní. Je zde ještě prostor hru rozvíjet, popřípadě upravit pravidla. Zkoumání hmyzu (už neživého) patří mezi standardní záležitosti ve třídě. Děti se také často baví otvíráním pozorovacích kelímků se slovy: „Fuj, to je smrad.“

2.1.6 Část šestá: „Vodou i souší“

Anakonda

Anakonda vodní had,

v řece plave tuze rád.

Hledá, co by ulovila,

čím by břicho nasýtila.

Anakonda vodní had,

v řece plave tuze rád.

Inspirace autorské tvorby (námět)

Nespokojenost s doprovodnou básní pro děti do jednoho roku věku – účastníky plaveckého kurzu. Známa říkanka „Had leze z díry, vystrkuje kníry...“ Hadi nejsou obdařeni kníry! Jedná se o matoucí informaci.

Metodika práce s básní

Kompozice úvodního vodního cvičení stylové básně opřené o skutečné děje v přírodě. Původně určeno pouze pro děti kojeneckého věku, které za pomoci svých rodičů provádějí průpravná seznamovací cvičení. Později bylo uzpůsobeno i pro děti od tří do šesti let.

Ilustrace pohybem

Ruce sepnuté dlaněmi k sobě namířené vpřed symbolizují hlavu vodního hada anakondy.

Anakonda vodní had,

Střídavými horizontálně vlnovitými pohyby velkého rozsahu ze strany na stranu, demonstrujeme pohyb anakondy na vodní hladině. Pohyby hlavy jsou synchronní s pohyby rukou v kloubech zápěstí.

v řece plave tuze rád.

Pohyby v ramenou a trupu jsou přizpůsobeny pohybům vycházejícím z definovaného pohybu horních končetin.

Hledá, co by ulovila,

Pohledem lovce hledáme mezi přítomnými „svou kořist“.

čím by břicho nasýtila.

Dominantní rukou, plochou dlaně hladíme své břicho, které potřebujeme nasytit, po směru hodinových ručiček.

<i>Anakonda vodní had,</i>	Střídavými horizontálně vlnovitými pohyby velkého rozsahu ze strany na stranu, demonstrujeme pohyb anakondy na vodní hladině. Pohyby hlavy jsou synchronní s pohyby rukou v kloubech zápěstí.
<i>v řece plave tuze rád.</i>	Pohyby v ramenou a trupu jsou přizpůsobeny pohybům vycházejícím z definovaného pohybu horních končetin.

▪ **Poslech básně „Anakonda“**

Ústředním námětem básně je plaz, který se v prostředí Evropy nevyskytuje, tzn. děti s ním s nejvyšší pravděpodobností nebudou mít osobní zkušenost, jako tomu může být například s kočkou. Je dobré je tedy saturovat informacemi prostřednictvím povídání o domácím prostředí tohoto tvora, způsobu lovu, skladbě potravy a jeho pohybových dovednostech či morfologických zvláštlostech. To lze provést nejen přímým sdělením, ale např. fotografiemi, kresbami, ze kterých děti mohou samy vyvozovat potřebné informace. Kde všude se může had - anakonda pohybovat? V jakém prostředí? Jakým způsobem se anakonda pohybuje? Chodí jako my lidé? Čím se anakonda živí? Můžeme anakonda vidět v naší zemi? Znáte nějakého hada, který žije v České republice? Je to škrtič, nebo je jedovatý?

Další činnosti – nabídka

- **Rozvoj kooperace, rytmiky a orientace v prostoru** – děti sedí v kroužku, náhodným výběrem (např. rozpočítadlem) lze určit prvního. První chodí po místnosti a jako anakonda vybírá svou kořist při současném odříkávání básně „Anakonda vodní had, v řece plave...“ Všichni odříkávají báseň až po „...čím by břicho nasýtla, anakonda vodní had (JMÉNO – oslovení 2. pád, např. MICHALA) má tuze rád!“ V tomto okamžiku je vybrána kořist, která je pomyslně snědena a stává se součástí anakondy, respektive její hlavou, která vede celého hada. Vedoucí skupiny (těla anakondy) může libovolně chodit po místnosti a vybírat svou kořist. Hra končí nasycením celé anakondy. Nově připojený se stává vždy hlavou, aby si vedoucí pozici vyzkoušeli všichni.

- **Rozvoj grafomotoriky** – na ploše alespoň 2 × 2 metry rozložíme igelitovou podložku, na niž rozprostřeme jemný terarijní písek nebo jemně prosetý říční písek. „Děti, viděly jste, jak se had plazí, jak kličkuje svým tělem. Každý teď může zakreslit stopu hada, který se zde plazil. Zkuste nakreslit stopu hada, který po sobě zanechal velké oblouky (uvolňování ramenního kloubu), a pak stopu hada, který po sobě zanechal mnoho malých obloučků (procvičování předloktí a zápěstí). Lze provést i variantou – voskovka ve tvaru kapky (eliminuje špatný úchop) velkoformátový papír – může tak vzniknout zajímavý grafický záznam, který si děti vystaví ve třídě. Velikost plochy je pro uvolnění ramenního kloubu rozhodující a zásadní!
- **Práce s atlasem plazů (hadů).** Učitel prezentuje dětem, jak si mohou prohlížet atlas hadů, přičemž důraz je kladen zejména na obracení stran přes roh stránky (nikoliv listování blízko vazby) za použití knihy vázané. Brožované knihy nejsou k první prezentaci, jak zacházet s knihou, vhodné – nedrží nalistovanou stránku, jsou nepoddajné.

Čemu se dítě učí

Spolupráce každého článku systému (každé části) je důležitá.

Existují různé způsoby pohybu zvířat a živočichů na souši a ve vodě.

Existují zvířata, která jsou schopna pohybovat se po souši i ve vodě.

Plavání vychází z pohybu těla.

Jaké postoje by mělo získávat

Pohyb je krásný a radostný.

Člověk a zvířata potřebují pohyb.

Pohyb umožňuje živým tvorům (zvířatům a lidem) získat svobodu.

Svoboda pohybu umožňuje stát se fyzicky samostatným.

Výstupy

Ilustruje báseň pohybem.

Dle dohody reaguje na smluvený signál výrazným dynamickým pohybem.

Zařadí anakondu mezi hady, plazy.

Pojmenuje světadíl, na kterém anakonda žije.

Evaluace

Naučit se báseň nedělalo dětem žádné problémy. Hru pochopily velmi rychle, neboť se v podstatě jedná o variantu „nabalovací hry – autobus trolejbus“, kterou děti velmi dobře znají. K výše uvedené nabídce jsem při odpočinku dětem vyprávěl příběh o dělníkovi, kterého pozřela anakonda (dle skutečné události). Děti byly velmi natěšené na tento příběh a musel jsem jim ho na vyžádání zopakovat v týdnu ještě třikrát. Milují jeho dramatickosti. Někdo ze starších prohlásil, že tedy není bezpečné jezdit do Jižní Ameriky. Ujistil jsem je, že to bezpečné je, najmou-li si zkušeného domorodého průvodce.

2.2 Tematický celek „Pohyb je život“

Motto: „Život je jako jízda na kole. Abys udržel rovnováhu, musíš pokračovat v pohybu“ (Albert Einstein).

Tento celek má za účel objasnit, co vše znamená svět, jakou roli v něm hraje pohyb a jak je pohyb přirozený a důležitý.

Úvodní povídání s dětmi na komunitním kruhu o vzniku vesmíru. Vzhledem k věkovému rozmezí heterogenní skupiny (3–6 let) je vše maximálně zjednodušeno (blíže jsou velký třesk a vznik země rozpracovány až pro prostředí ZŠ – „jeden z velkých příběhů“). Dramatický náboj a poutavost příběhu je úkolem pro vypravěče (pedagoga nebo asistenta), aby chom děti motivovali (podnítili) k dalšímu zkoumání tématu a stimulovali k formulování vlastních otázek. Zamýšlená doba vyprávění samotného příběhu je max. 3–5 minut.

Báseň *Velký třesk* (viz výše tematický celek „*Příroda je domov*“)

2.2.1 Část první: „Hmota v pohybu“

- **Rozhovor s dětmi** Děti, vzpomínáte na příběh o vzniku a stvoření vesmíru – našeho světa a o tom, jak jsme si vyprávěli, jak to všechno začalo? Jak se to stalo, že tu mohu být já, ty, ty taky, vy všichni, vaši rodiče, prarodiče, kamarádi, stromy, zvířata, květiny, celá planeta, ostatní planety, slunce hvězdy, zkrátka všechno, všechno co vás napadne? Někteří vědci a odborníci si myslí, že se během velmi krátké chvíle z jednoho bodu začal rozvíjet celý náš svět, celý vesmír. Viděly jste někdy prasknout nafukovací balónek? Co se stane? Může nám to někdo říci? Chcete udělat pokus? Ano, během velmi krátkého okamžiku se kousky jeho povrchu rozletí na všechny strany. A pamatujete si zvuk, který tento jev provází? Tak nějak mohl vypadat „Velký třesk“ – z jednoho bodu, kde bylo ukryto nepředstavitelné množství energie, nastal jakýsi výbuch, který uvolnil do prostoru hmotu, z níž je stvořen náš svět i naše Slunce i naše planeta Země. Pamatujete si báseň „Velký třesk“? Můžeme si ji teď zopakovat.
- **Poslech básně – příběhu „Velký třesk“**
- **Navazující řízená pohybová činnost.** Děti, prozradím vám jednu důležitou věc, která se nezměnila, od dob velkého třesku je vše v neustálém pohybu. Můžete se zastavit, zklidnit, nic nedělat – nehýbat se, ale soustředíte se na své tělo a poslouchajte jej. Opravdu se nic nehýbe? Pozorujte. Ano, dýcháme, naše plíce se hýbou. Zkuste si sáhnout na srdce (učitel pomůže dětem najít místo na hrudníku, kde mohou vnímat jeho tlukot). I když se nám zdá, že je naše tělo v klidu, uvnitř něj probíhá pohyb. Stejně je to i ve vesmíru. Vesmír je vlastně takové jedno obrovské tělo – jeden živý organismus. Pojdte – zahrajeme si hru, kterou už znáte. Já budu jako první v roli Slunce. Paprsky (svými pažemi a prsty) zářím na všechny strany. Kráčejte dokola – obíhejte kolem mne – Slunce a pamatujete si tu říkanku?

Já jsem naše planeta,

díky Slunci jasně zářím,

krásu svoji do světa,

na sobě já život hýčkám,

jmenuji se Země!

A ty slunce hlad' mne světlem,

ale jenom jemně!

Děti se zastaví, zavřou oči, učitel představující Slunce odejde ze středu a pohladí rukou rameno některého dítěte, oba si prohodí místo. Nyní je ono Sluncem a hra pokračuje, báseň se opakuje (viz výše tematický celek „*Příroda je domov*“).

Další činnosti – nabídka

- **Rozvoj orientace v prostoru, pohybových dovedností, rytmiky.** Děti, tak jako jste obíhaly – obcházely kolem naší hvězdy Slunce, tak je několik dalších planet, které dohromady tvoří seskupení, které se nazývá „Sluneční soustava“. Je to naše Země a další planety, které obíhají kolem Slunce – jsou v neustálém pohybu. A ještě se otáčejí kolem své osy. Chcete si to ještě vyzkoušet? Víte, jak se otáčet kolem své osy? Ukážu vám to na globusu. A teď se pokusím obíhat kolem Slunce a ještě se točit kolem své osy. Je to složité? Tak víte co, budeme se nejdříve otáčet kolem své osy na místě a pak to vyzkoušíme i s obíháním – obcházením kolem Slunce. Kdyby se někomu motala hlava, tak si raději na chvíli sedne, aby nám některá planeta neodletěla, nebo aby snad prokrindapána nedošlo ke srážce dvou planet.
- **Rozvoj pozornosti, pozorovacích schopností, objevování.** Mám pro vás jednu otázku: „Svítil slunce neustále celý den? Ano, nebo ne? Lidé říkají, že zapadá a vychází. Někomu by se tedy mohlo zdát, že v noci Slunce nesvítil, protože je tma. To znamená, že Slunce v noci zhasne? Jak to tedy je? Pojdme to prozkoumat. Provedeme pokus. Potřebujeme zatáhnout závěsy, abychom trochu zatemnili, silnou baterku a náš globus. Podejte mi prosím z našeho výtvarného koutku malý kousek modelíny. Nalepíme ho na globus – naši planetu Zemi – na místo, kde žijeme. Tak, rozsvícená svítilna – baterka představuje Slunce, které osvětluje naši planetu – tu umístíme asi metr od globusu. Pozorujeme modelínu? Místo, kde stojíme? Dobře a teď pomalu

otáčejte globusem proti směru hodinových ručiček – naší planetou kolem její osy, ale pomalu! Vidíte, modelína má stále světlo, ale pozor, už se dostává do stínu a teď! Už je ve tmě. Tedy, když stojíme tam, co je nalepená modelína, ocitli jsme se ve tmě. A co Slunce? Zhaslo? Néé?? Stále svítí? Aha! Pomalu budeme otáčet globusem – Zemí – kolem její osy. A pozor! Modelína už se objevuje ve stínu, svítá na Zemi tam, kde je nalepena modelína, řekli bychom, že Slunce vychází. Co jsme zjistili? Slunce svítí stále. Proč se nám na Zemi zdá, že nesvítí? Naše planeta se otáčí kolem své osy a my se na okamžik ocitneme ve tmě, protože jsme se odvrátili od Slunce. Až se zase přitočíme ke Slunci – říkáme, že svítá nebo že Slunce vychází, prožijeme den. Tak moc je pohyb důležitý – dává nám den a noc.

- **Rozvoj pozornosti, logického uvažování, cvičení oka, vnímání hloubky prostoru.** Říkali jsme si, že když se začne stmívat, začíná se naše část planety odvracet od Slunce a my s ní – dostáváme se do stínu, později nastává tma. Co můžeme pozorovat ve tmě na obloze? Hvězdy? Ano, a co ještě. Ano, Měsíc. Co je to vlastně Měsíc? Je to nebeské těleso, které obíhá kolem naší Země. A proč na obloze svítí? Ne, není to hvězda, ale hvězda ho ozařuje – naše hvězda Slunce. Ano, v noci můžeme vidět na obloze ostatní hvězdy a planety a Měsíc. A proč myslíte, že ostatní hvězdy jsou tak malé? Pojďte, prozkoumáme to. Vystřihneme ze žlutého papíru kruh – to bude naše Slunce. A teď pozor! Všichni si ze svých dlaní vyrobte hvězdářské dalekohledy. Koukněte se jimi na mé Slunce – jedno oko zavřené, druhé kouká do dalekohledu z dlaní na žlutý kotouč. Pozor, stále koukejte a pozorujte, co se děje v dalekohledu – ustupuji dozadu. Aha, čím jsem od vás dále, tím více se Slunce zmenšuje? Tak už víte, proč jsou ostatní hvězdy, ostatní slunce tak malé? Jako kdybych je popadl a utekl s nimi velice moc daleko, ale opravdu velmi, velmi moc daleko! Experiment je možné provádět s papírovými ruličkami od papírových utěrek. Na pokyn si děti oči vystřídají.

Čemu se dítě učí

Pohyb v nás a kolem probíhá neustále, i když si ho nejdříve nemusíme všimnout.

Naše planeta se otáčí kolem Slunce i kolem své osy.

I když Slunce nevidíme, svítí stále.

Jaké postoje by mělo získávat

Pohyb je krásný a radostný.

Objevování je zábavné.

Je zajímavé zůstat v klidu – umožňuje mi to pozorovat pohyb kolem sebe.

Výstupy

Ilustruje báseň pohybem.

Dodržuje pravidla, spolupracuje se svými vrstevníky.

Označí Slunce jako hvězdu, Zemi jako planetu – přiměřeně svému věku vysvětlí rozdíl.

Evaluace

Pokus demonstrující den a noc velmi zaujal. Viděl jsem však na některých tvářích, že bude nutné jej zopakovat. Dalekohledy z dlaní a papírových ruliček a práce s perspektivou děti nadchly, okamžitě převzaly vlastní iniciativu.

2.2.2 Část druhá: „Voda a pohyb“

Vlna

Vzedmutá jsme vlna v moři,

vlna, která hráze boří.

V nás je mocná energie,

díky nám ta vlna žije!

Netrvá to ani chvíli,

spojíme-li svoje síly,

dokážeme spláchnout prach,

dokážeme zvládnout strach,

dokážeme velké věci,

my jsme velká vlna přeci...

Inspirace autorské tvorby (námět)

Inspirace rituální tancem Haka. Fascinovala mne energie, která všechny členy propojovala v jeden tým, jeden celek.

Metodika práce s básní

Rituál, který má kolektiv stmelovat, propojovat, navozovat vědomí celku (působil prosociálně), jednoty a do jisté míry poskytnout prostor pro spontánnost, uvolnění napětí a nakumulované energie. Stěžejní je zde báseň, kterou společně všichni odříkávají s určitými pohybovými prvky, které umožňují prožít intenzitu pohybu a hlasitosti dle momentálního uvolnění. Báseň proto pracuje s výrazným dynamickým rozsahem, zároveň cvičí vůli i cit pro načasování začátku a ukončení.

Ilustrace pohybem

Děti se chytí za ruce, utvoří kruh a podstoupí dozadu tak, aby ruce byly mírně napjaté (roztážené), aby každý účastník měl dostatek prostoru.

*Vlna, vlna, vlna, vlna, vlna,
vlna, vlna, vlna, vlna....*

Dospělí mohou klečet, aby se výškou vyrovnali dětem, děti stojí. Čekáme na absolutní klid s gestem ukazováčku přitištěného na rtech. Nejprve dětem předvedeme, následně mohou reprodukovat všichni spolu.

Ruce natažené před sebe, hřbety rukou položené na podlahu, otevřené dlaně. Začínáme od nejmenší vlnky za použití šepotu opakováním slova „vlna“ Tak jak se ruce postupně zdvihají, nabývá i náš hlas na intenzitě (vlna roste). Na úrovni pasu mluvíme standardní hlasitostí, od pasu nahoru přidáváme na hlase až po maximální hlasitost při plně zdvižených rukou (v podstatě varianta hry „VOLUME“).

Od nejhlasitější „vlny“ klesáme rukama dolů, ubíráme na intenzitě hlasu, tentokrát již s otočenými dlaněmi k zemi až k poslední „sotva slyšitelné vlnce“.

*Vzedmutá jsme vlna v moři,
vlna, která hráze boří.*

Ruce natažené před sebe, hřbetem ruky nasměrované na podlahu otevřené dlaně do stropu, zvedáme až po „...která hráze“ a na „boří“ prudce máchneme dolů.

*V nás je mocná energie,
díky nám ta vlna žije!*

Přiložíme rozevřené dlaně na hrud'. Na „díky nám ta vlna“ zdviháme ruce natažené před sebe, rozevřené dlaně a na „žije“ prudce máchneme dolů.

*Netrvá to ani chvíli,
spojíme-li svoje síly,*

Ukážeme palcem a ukazováčkem malé množství symbolizující chvíli.

dokážeme spláchnout prach,

Zdvihneme ve svižném tempu ruce nahoru a na „prach“ máchneme dolů.

dokážeme zvládnout strach,

Zaťaté pěsti, paže zdvižené v pozici vítěze („V“).

dokážeme velké věci,

Roztahujeme ruce horizontálně.

my jsme velká vlna přeci.

Ruce natažené před sebe, hřbety rukou nasměrované na podlahu, otevřené dlaně do stropu, zvedáme až po „...velká vlna“ a na „přeci“ dlaně otočíme a prudce máchneme dolů.

Vlna, vlna, vlna, vlna, vlna,

Zakončujeme úvodní „mantrou“ až do úplného

Vlna, vlna, vlna, vlna....

ztišení. Vlna se rozplynula a my odcházíme do šatny, oblékat se a ven – rituál tematického celku.

Rozhovor s dětmi

- Děti, vzpomínáte na báseň „Ona“? Byla to taková hádanka, o čem byla? Ano, o vodě! Pozorovaly jste někdy vodu v kaluži nebo vodu na hladině rybníka, když zrovna nefouká vítr? A viděly jste někdy vodu v jezeře nebo moři, když začne foukat vítr? K čemu dochází, co se s ní děje? Chtěly byste spolu vytvořit vlnu? Tak pojďme, zkusíme to. Nejprve Vám báseň přečítám a pak si ji zkusíme spolu.

Další činnosti

- **Rozvoj grafomotoriky** – děti pracují s trojhrannou tužkou, kontrolujeme správný úchop. Mladší děti mohou použít voskovku ve tvaru kapky (eliminace chybného držení) Mohou malovat různé typy vln - běžné vlnovky, vlny špičaté (zásek), vlny zatočené.
- **Rozvoj grafomotoriky, výtvarná činnost** – každý si může vybarvit siluetu ovečky technikou „kudrlinek“ – pohyby v zápěstí, bílá voskovka na černou siluetu ovce. Každý se snaží zaplnit kudrlinkami plochu ovčího rouna.
- **Rozvoj sluchového vnímání** – poslech zvukových vln – možno použít triangl, gong, tibetské zvonky, tibetské mísy. Následně do tibetské mísy nalijeme trochu vody. Při rozechvívání stěn krouživými pohyby paličkou lze pozorovat vznikající intenzivní vlnění patrné na vodní hladině uvnitř mísy, alternativně lze provést s rýží.

Čemu se dítě učí

Vlna je viditelným přenosem energie.

Vlna může být patrna i v jiné hmotě než vodě.

Vlna je vyjádřením pohybu.

Jaké postoje by mělo získávat

Pokud spolupracujeme, jsme silnější.

Svou energii je dobré ovládat.

Vše má svůj začátek a konec.

Výstupy

Ilustruje báseň pohybem.

Drží rytmus se svými kamarády (přiměřeně ke svému věku).

Spolupracuje v rámci skupiny.

Evaluace

Báseň „Vlna“ je velmi oblíbenou a děti její odříkávání často iniciují samy. Pohled na vibrující a poskakující rýži v tibetské míse byl úchvatný a všichni byli nadšení, každý si to chtěl vyzkoušet.

2.2.3 Část třetí: „Plave, neplave!“

Mantra pro plavce

Sepnu ruce,

šipka vpřed,

otevřou se jako květ,

nad hladinou držím hlavu,

nohy kopou a já plavu!

Inspirace autorské tvorby (námět): Snaha pomoci jednoduchou básní při prvních pokusech ovládnout koordinované pohyby nohou a paží při plavání.

Metodika práce s básní: Upevnit fyziologický stereotyp, jehož zvládnutí je nutné k osvojení si efektivních plaveckých pohybů, respektive automatizovat a synchronizovat pohyby rukou a nohou při plavání – vytvořit průpravné cvičení tzv. „na suchu“.

Ilustrace pohybem

<i>Sepnu ruce,</i>	Sepneme ruce před hrudníkem, v „pozici modlicího“.
<i>šipka vpřed,</i>	Sepnuté ruce natáhneme vpřed.
<i>otevřou se jako květ,</i>	Otočíme hřbety rukou k sobě, oddalujeme obě končetiny od sebe při současném opsání velkého oblouku.
<i>nad hladinou držím hlavu,</i>	Zřetelně zvedneme bradu nahoru a zvýrazníme, ukážeme ukazováčkem jedné ruky – dotykem špičky ukazováku, jako bychom bradu podpírali.
<i>nohy kopou a já plavu!</i>	Pokud stojíme, zakopáváme na místě, pokud ležíme na břiše, můžeme provádět realistické plavecké pohyby zadními končetinami.

Rozhovor s dětmi

- Včera jsme zkoumali pohyby vln. Dnes bych se vás chtěl zeptat, jestli se rády koupete ve vodě? Kam se chodíte s rodiči koupat? Do bazénu, k rybníku, mnozí z vás byli i u moře. Umíte plavat? Aha, někdo ano a jiní se to teprve učí. Dokázal by někdo z vás předvést pohyby, které potřebujeme ve vodě provádět, abychom plavali? Abychom mladším dětem ukázali, jaký pohyb člověk potřebuje ve vodě provádět, můžeme si říci takovou říkanku.
- Poslech básně „Mantra pro plavce“.
- Pojdme, zkusíme si lehnout na břicho a představit si, že jsme ve vodě a plaveme. Pokud děti leží na břiše na koberci, báseň předřikává jen učitel, děti se soustředí na synchronizaci rukou a nohou. Pokud děti stojí, mohou báseň odřikávat společně s dospělým.

Další činnosti

- **Rozvoj paměti a pohybových dovedností** – děti, pamatujete si povídání o Anakondě – vodním hadovi? Jak asi plave, když nemá ruce a nohy? Malinko vám napovím. Představte si jeho tělo a vzpomeňte si na vlnovky, které jste dělaly do písku. Ano, to je ono, jeho plavání, klouzání po hladině vychází z pohybu těla – svým tělem vytváří vlnu a díky tomu může klouzat, plavat po hladině. Dokázaly byste na koberci rozvlnit své tělo a zkusit předvést hada?
- **Ryby, ty jsou ve vodě doma a plavat umí od narození** - vylíhnutí, proto se také říká „cítí se jako ryba ve vodě“, ale co třeba takový pes? Máte někdo psa? Viděly jste ho plavat? Zkusíte nám ho napodobit? Víte, jak se říká takovému plaveckému stylu? Ano, lidé mu říkají „čubička“.
- **Rozvoj jazyka, analytického uvažování.** Podívejte, na tácu jsou tři misky. Dále zde máme kádinku, kterou naplníme vodou. Budeme zkoumat, jaké předměty plavou a jaké neplavou tím, že je namočíme do vody. Pokud se potopí na dno, vyjmemu je a umístíme do misky s obrázkem – symbolem křížku, tzn. neplave. Pokud zůstane plavat na hladině, umístíme jej do misky se symbolem modré vlny. Znamená to, že plave.

Čemu se dítě učí

Ovládat své tělo je důležité a užitečné.

Opakováním pohybu se zdokonalujeme.

Vlna je vyjádřením pohybu.

Jaké postoje by mělo získávat

Pracovat a experimentovat s pohybem je zábavné.

Člověk nepřestává zkoumat.

Vše má svůj začátek a konec.

Výstupy

Ilustruje báseň pohybem.

Přiměřeně svému věku napodobí fyziologický stereotyp plavání.

Pokusem analyzuje a roztřídí předměty na ty, které plavou, a na ty, které neplavou.

Evaluace

Děti bez problémů opakovaly a snažily se reprodukovat říkanku. Pokoušeli jsme se provádět pohyby na zemi – poměrně těžké. Proto jsme pokračovali vestoje. Následovalo povídání o různých plaveckých stylech a o tom, kdo se teprve učí plavat a kdo už umí. Pro rozvoj hrubé motoriky budeme zařazovat a průběžně opakovat.

2.2.4 Část čtvrtá: „Kolem dokola“

Nespravedlivý vynález

Každá noha bystře kmitá,

jedna druhou předhání.

Za vlasy mne vítr chytá,

cestou letím po stráni.

Stěžují si nohy zdola,

dřina, hrůza, bezpráví,

všechno má své meze,

tohle už nás nebaví,

zadek se jen veze!

Ilustrace pohybem

	Leh na zádech. Opřeme se o lokty.
<i>Každá noha bystře kmitá, jedna druhou předhání.</i>	Demonstrujeme pohyb nohou na šlapkách.
<i>Za vlasy mne vítr chytá, cestou letím po stráni.</i>	Prudce se postavíme a prohrabujeme vlasy tak, jako by nám je rozfoukával vítr.
<i>Stěžují si nohy zdola, dřina, hrůza, bezpráví,</i>	Současně oběma rukama máchneme prudce zprava doleva, na znamení průletu.
<i>všechno má své meze, tohle už nás nebaví,</i>	Se zachmuřeným výrazem se podíváme na svá kolena, pomalu a neochotně zvedneme nejdříve jednu, následně druhou.
<i>zadek se jen veze!</i>	Co slovo, to vždy prudce pozvedneme jednu nohu (lehká flexe v koleni), jako by vykřikovala. Synchronně sledujeme i „křičící“ nohy.
	Zadupeme.
	Dupeme ještě zlostněji, nebo se rychle položíme na záda a už jen vztekle třeseme chodidly na znamení protestu.
	Postavíme se a s rozčileným výrazem ve tváři se dlaněmi chytíme – pláceme za hýždě.

Rozhovor s dětmi

- Dnes pro vás mám další hádanku, také je o pohybu a jen prozradím, že nohy se v ní budou hýbat hodně! Dobře poslouchejte. Jmenuje se „Nespravedlivý vynález“. Můžete se posadit, zůstat v klidu, poslouchat a představovat si, o čem asi mluvím.

- Poslech básně „Nespravedlivý vynález“. Tak co myslíte, o čem tu byla řeč, o čem je ta hádanka – básnička? Pokud děti tápou a neví, může učitel za pomoci vhodně zvolených otázek vést děti, aby se dopátraly odpovědi.
- Ilustraci pohybem necháme v tomto případě až jako poslední – pohyb nohama by byl příliš výraznou indicií.
- Pokud děti určí jako odpověď na hádanku „lyže“, je to v pořádku, neboť zdánlivě se náš zadek nehýbe – i když ...! To by byl další námět ke zkoumání (chytit se za zadek a co cítíte dlaněmi?). Následovala by další otázka: „A co když si představíte, že je léto, o jaký vynález by se mohlo jednat?“ Děti mohou překvapit a odpovědět např. koloběžka. I to by byla správná odpověď (neboť správná metodika jízdy udává střídání nohou).

Další činnosti

- **Rozvoj koordinace a pohybových dovedností, rozvoj solidarity, tolerance, prosociálního chování** – předvést šlapání nohama na kole už umíte. A dokázaly byste to předvést za pomoci rukou? Dobře a teď, když si lehneme na záda, dokážete šlapat nohama a zároveň rukama? Myslíte si, že šlapat rukama je nesmysl? No, asi je pravda, že šlapeme jen nohama. Existují ale lidé, kteří nemohou chodit – používají vozík, ale milují jízdu na kole. Aby mohli sportovat, mají speciální kola, na kterých mají zkonstruovaný pohon na ruce – jejich majitelé jakoby „šlapali“ rukama. Nemohou používat nohy, prosto se musí spolehnout na své ruce a pěstovat v nich sílu. Zkuste si představit, že nemůžete hýbat nohama. Chcete to vyzkoušet? Kdo má zájem, můžeme mu na chvíli lepicí páskou znehybnit nohy a může se zkusit pohybovat za pomoci rukou. Pak nám řekne, jak se cítil.
- **Rozvoj hudebních dovedností, rytmiky, kooperace** – jsou i jiná kola, na kterých se sice nedá nejezdit, nepohání je člověk, ale pohání je – hádanka – vzpomeňte na báseň „Ona“. O čem byla? Ano, o vodě. Existují kola, která pohání třeba voda. Určitě tu říkanku někteří znáte, a kdo nezná, poslouchá a může se pomalu přidat. Lidová píseň „Kolo, kolo mlýnský“.

- **Rozvoj logického myšlení, zkoumání, rozvoj hrubé motoriky.** Tak a víte, proč se to mlýnské kolo mělo otáčet? Proč mělo být v pohybu? Co měl způsobovat pohyb mlýnského kola ve mlýně? Co se dělo ve mlýně? Aha, mlelo. Co se mlelo? A proč se mlelo? Pedagog předloží dětem různé druhy mlýnků (na pepř, na kávu). Děti zkouší mlít a pozorují výsledek. Mlýnek můžeme rozebrat a zkoumat podstatu samotného procesu mletí.

Evaluace

Po ukázce básně děti chvíli váhaly. Ještě jednou jsem jim báseň pomalu odříkal a vybídl je, aby si zkoušely představovat, co slyší. Po chvíli předškoláci uhádli, že se jedná o kolo. Dvěma dívkám se báseň tak zalíbila, že si ji zapsaly, aby s ní mohly doma seznámit rodiče – prováděli jsme společně sluchovou analýzu a ony samostatně velkým písmem zapisovaly slova. Práci dokončily a hrdě odnesly domů.

2.2.5 Část pátá: „Kam nás nohy nesou, to řídíme my“

Každému prostor

Jak chodíme, všichni víme,
koberečky obcházíme,
při chůzi já pozor dám,
a své nohy ohlídám.

Jak mám chodit, dobře vím,
koberečky obcházím.

Inspirace autorské tvorby (námět)

Jedním ze základních prostředků (nástrojů) připraveného prostředí v MŠ je vymezení svého pracovního prostoru při práci s pomůckami (předměty, hrou) na zemi. Děti ve třídě k tomu používají speciálně určené koberečky. Pravidlem pro všechny přítomné ve třídě je, že koberečky zásadně a vždy obcházíme, nepřeskakujeme, nepřekračujeme – pěstování návyku respektování prostoru ostatních a ohleduplného chování k zařízení místnosti.

Metodika práce s básní

Snažíme se upevnit dané pravidlo zejména pro jedince nové, adaptující se. Báseň však zároveň plní výraznou rekapitulační funkci pro děti pravidla znalé, které na pravidlo zapoměly, nebo úmyslně testují (snaží se posouvat) hranice.

Ilustrace pohybem

Jak chodíme, všichni víme,

Ponecháme dětem zcela volné pole působnosti při pohybovém projevu. Může být zvláštní, komický, teatrální, houpavý, obyčejný atd. Měla by však být dodržena kontinuita chůze (nebudeme poskakovat, běhat, plazit se – to není předmětem této aktivity).

koberečky obcházíme,

při chůzi já pozor dám,

a své nohy ohlídám.

Jak mám chodit, totiž vím,

koberečky obcházím.

Při předvádění (prezentaci) pouze výrazně zpomalíme a mírně houpavým rozvázným krokem demonstrujeme důraz, který klademe na respektování vyhrazeného prostoru, který určuje rozprostřený malý koberec.

Na pracovní ploše si děti mohou rozprostřít všechny koberečky, tak aby se mezi nimi dalo procházet.

Může sloužit i jako lekce zdvořilostního chování, kdy vysvětlíme, jak můžeme projevit laskavost ostatním a dát přednost verbálně, nebo jen gestem ruky, úklonem a poté projít.

Rozhovor s dětmi

- Tento týden jsme si povídali o pohybu, jak může být zajímavý a důležitý. Co se vám líbilo nejvíce? Chcete si něco zopakovat? Co by se vám líbilo? Pedagog může shrnout události uplynulého týdne.
- Poslech básně „Každému prostor“. Dnes bych vám chtěl připomenout jedno důležité pravidlo naší třídy. Budeme se snažit o pomalý řízený pohyb tak, jak vám to předvedu (viz ilustrace pohybem), a přitom můžeme procvičit i pravidla slušného chování. Např. pánové mohou dávat přednost dámám.

Další činnosti

- **Rozvoj koordinace, pohybových dovedností, improvizace** – učitel sdělí dětem, že se mohou pohybovat mezi koberečky i tancem a reagovat na poslech hudby (doprovod klavír nebo reprodukováná hudba z přehrávače). Nutno demonstrovat – uvést příklad a nastínit ladnost pohybů těla.
- **Rozvoj rytmiky** – děti mohou pochodovat dle rytmu bubínku či zvukových dřívek. Pokud dávají přednost při obcházení koberečků své kamarádce či kamarádovi, ukáže jim učitel, jak zachovat rytmus pochodu na místě a následně tělo opět uvést do chůze.
- **Cvičení kooperace, tvořivosti, konstrukce, trénink zpětné vazby – chůze mezi koberečky při hře Anakonda.** Požádáme děti, aby ze všech koberečků ve třídě společně sestavily bludiště pro anakonda, která se mezi koberečky bude proplétat. Je potřeba pamatovat na to, že jde o plazu, jehož tělo je v některých místech dost široké, zdůrazníme dětem, že je třeba si pomáhat, mluvit spolu a dohodnout se na konečném uspořádání. Následuje hra Anakonda a závěrečný rozhovor s dětmi, jak se jim jako hadovi proplétalo mezi překážkami, které si postavily.

Čemu se dítě učí

Ovládat své tělo je důležité a užitečné.

Pravidla pohybu v přítomnosti více osob jsou důležitá a pomáhají nám.

Respektování ostatních.

Jaké postoje by mělo získávat

Respekt k ostatním je v pořádku.

Mám právo vyžadovat ohleduplnost, pokud respektuji ostatní.

Pravidla pomáhají.

Výstupy

Provede pomalou řízenou chůzi.

Slušně požádá – gestem či verbálně.

Spolupracuje v rámci kolektivu, dokáže kultivovanou přiměřenou formou sdělit svůj názor.

Evaluace

Jedná se o standardní báseň, kterou průběžně ožívujeme pro upevnění popsaného pravidla a cvičení ohleduplnosti a slušného chování. Občas měly některé děti tendenci předbíhat nebo porušovat pravidlo obcházení. Museli jsme tedy znovu a trpělivě opakovat pravidla. Hru Anakonda mezi koberečky bude nutno ještě více trénovat, aby děti pochopily, že co si připraví, to jim bude pomáhat nebo jim to bude na překážku.

2.2.6 Ostatní básně k aplikaci v rámci tematických bloků

Parašutista

V širém poli stojí pán,

je to pole plné máku,

a ten pán je paragán,

přistál do něj na padáku.

Ač byl padák říditelný

a cíl dobře viditelný,

netrefil se na letiště,

snad to vyjde někdy příště.

Inspirace autorské tvorby (námět)

Ve verších je ukryta zkušenost, kterou dříve či později zažije každý parašutista, dlouhodobě se tomuto sportu věnující – jednoho dne na letišti poprvé nedoletí (a pak ještě mnohokrát) v důsledku vlivu mnoha faktorů (zejména špatného výškového rozpočtu vůči narůstajícímu větru či chybnému bodu vysazení z výsadkového letounu). Bohužel nikdy jsem nepřistál do pole plného máku. V básni je tento popis pouhým vyjádřením romantické představy.

Metodika práce s básní

Seznámení posluchačů s příběhem, který poukazuje na to, že i když něco nedopadne podle našich představ, lze to chápat pozitivně a poučit se z toho.

Ilustrace pohybem

V širém poli stojí pán,

Pevný postoj, mírně rozkročené nohy, ruce v bok.

je to pole plné máku,

Natažené ruce a dlaně opisují z upažení rozlehlou plochu, dokud se nesetkají na středové linii těla.

a ten pán je paragán,

Vztyčeným ukazovákem při natažené ruce míříme dominantní rukou na oblohu (strop).

přistál do něj na padáku,

Levou a pravou rukou při upažení a 90° flexi v loketním kloubu taháme za pomyslná madla řídicích šňůr nahoru a dolů, jako kdybychom ovládali padák při jeho klouzavém letu.

Ač byl padák říditelný

Levou a pravou rukou při upažení a 90° flexi v loketním kloubu taháme za pomyslná madla řídicích šňůr nahoru a dolů, jako kdybychom ovládali padák při jeho klouzavém letu.

a cíl dobře viditelný,

Ukazovákem a prostředníčkem ve tvaru „V“ naší dominantní ruky ukážeme na své oči a následně nataženou paží zhruba napnutým ukazovákem

v úhlu 45° na pomyslný cíl před sebou na zemi.

netrefil se na letiště,

Připažíme, pokrčíme rameny s lítostivým výrazem ve tváři.

snad to vyjde někdy příště.

Sepnuté dlaně rukou před hrudníkem v pozici „modlíciho se“ s výrazem naděje ve tváři.

Rozhovor s dětmi

- Slyšely jste už někdy o padáku? Víte, co je to padák a k čemu slouží? Chce nám o tom někdo povyprávět? Jaký je rozdíl mezi kulatým padákem a padákem typu křídlo? Který z těchto padáků je říditelný? Co může být důvodem, že parašutista nedoletí na letiště? Víte, jak se padák řídí? Pojdte, já vám to ukážu.
- **Poslech básně „Padák“**
- Pro pochopení bližšího významu slova padák a principu, na jakém funguje, je možno použít pomůcku „psychomotorický padák“ určenou pro kolektivní hry ve třídě a venku. Děti drží padák za jednotlivá madla – můžeme jim říci, že skutečný padák má šňůry, které jsou velmi důležité, a mohou si představit, že jsou oněmi nosnými šňůrami.
- Pro nácvik přistání říditelného padáku (který použil hlavní hrdina v básni) můžeme využít jednoduchou hru, kdy vždy jedno dítě představující parašutistu začne v pomyslném bodě výskoku (může si poskočit na místě) – na jednom konci třídy řídit svůj pomyslný padák a ostatní děti rozestavené po třídě svými pažemi a dlaněmi představují vítr – odporem natažených rukou brzdí svého kolegu. Ten, aby překonal odpor větru, musí vyvinout větší úsilí, aby doletěl k vytyčenému cíli (určí pedagog). Je třeba upozornit všechny zúčastněné na citlivé a ohleduplné chování. Cílem je ztížit parašutistovi (kolegovi) cestu, ne mu zabránit pokračovat k cíli.

Čemu se dítě učí

Ne vždy dopadnou věci tak, jak očekáváme – i s tím je třeba počítat.

Překážkám můžeme čelit, posiluje nás to.

Je důležité znát svůj cíl.

Je důležité nevzdávat se a napřít síly k dosažení cíle.

Jaké postoje by mělo získávat

Dělat chyby je přirozené.

Je dobré se učit i z chyb ostatních lidí (nejen svých).

Snaha má smysl, i když se nám nedaří.

Zkušenosti jsou cenné.

Výstupy

Ilustruje báseň pohybem.

Nahradí hovorový výraz paragán spisovným výrazem odpovídajícího významu.

Popíše, jakou činností se zabývá parašutista.

Vysvětlí, k jakému účelu se používá padák.

Evaluace

Využili jsme báseň v rámci prázdninového tematického „Leteckého týdne“, kdy jsme dětem ukázali skutečné padáky (typu křídlo a kulatý typ), které si mohly osahat, viděly, jak se balí a jak vypadají v nafouklém (natlakovaném) stavu, neboť v MŠ disponujeme oběma typy. Kromě toho jsme děti vzali na letiště Hosín, kde jsem pro ně seskočil z letounu a předvedl, jak se na takovém křídlovém padáku přistává. Byly nadšené, že se mohly pohybovat ve skutečném světě letectví.

Rozpočítadlo

Je-dno-ho dne,

br-zy k rá-nu, sko-čil Fran-ta z e-ro-plá-nu.

Co-pak ho to na-pa-dlo?

O-blé-knout si vla-stní pa-dák

a o-pu-stit le-ta-dlo. Jaké?

Č-e-r-v-e-n-é.

Inspirace autorské tvorby (námět)

Protože mi stávající rozpočítadla připadala jaksi stereotypní, zevšednělá, pokusil jsem se napsat vlastní. Inspirací k námětu mi byl můj oblíbený sport – parašutismus. Již samotná dynamika a intenzita této lidské činnosti (pro někoho dosti podivná, avšak zajímavá) se mi zdála příhodná pro využití námětu ke kompozici nového říkadla, které by oživilo a rozšířilo nabídku kurikula v mé praxi.

Metodika práce s básní

Rozšířit a zatraktivnit nabídku stávajících říkadel – rozpočítadel.

Ilustrace pohybem

Je-dno-ho dne,

br-zy k rá-nu, sko-čil Fran-ta

z e-ro-plá-nu.

Ukazováčkem ruky rozpočítáváme – ukazujeme ve zvoleném směru a pořadí na děti, při současném vyřknutí příslušné slabiky, tj. jedno dítě, jedna slabika.

Co-pak ho to na-pa-dlo?

O-blé-knout si vla-stní pa-dák

a o-pu-stit le-ta-dlo. Jaké?

Červené, Č-e-r-v-e-n-é

Vyslovíme celé slovo, hláskujeme po jedné slabice.

Rozhovor s dětmi

- Možno navázat na předchozí náměty z básně „Parašutista“, případně lze postupovat dle metodiky práce s básní „Parašutista“.

Čemu se dítě učí

Rozvoj fonemického sluchu pro správný řečový vývoj.

Rozvoj sluchové analýzy a syntézy řeči.

Nácvik a upevňování rytmiky.

Nácvik posloupnosti (postupně ukazujeme na každého přítomného, včetně sebe).

Jaké postoje by mělo získávat

Rytmus nám pomáhá vnímat řád.

System nastoluje pořádek a spravedlnost.

Rituály v nás upevňují jistotu a řád.

Vyplatí se opakovat některé věci stále dokola, výsledek může být pokaždé jiný.

Výstupy

Reprodukuje říkadlo.

Synchronizuje pohled očí a pohyb ukazující ruky s vyslovovanou slabikou a hláskou.

Dodrží posloupnost osob ve zvoleném směru, neopomene zahrnout sebe.

Drží relativně konstantní rytmus při odříkávání rozpočítadla.

Evaluace

Říkadlo používáme pro zpestření a jako rozšíření portfolia říkadel. Mají ho rády i dívky.

JÓGA

Jóga, to je cvičení,

pohyb v radost promění,

každý sílu chceme mít,

pojdme ji teď objevit.

Kdo chce s námi cvičit jógu,

uposlechne moudré rady,

a zůstane teď a tady.

Namasté!

Inspirace autorské tvorby (námět)

Určitý čas jsem pravidelně cvičil jógu, mnoho cviků k protažení, posílení, dýchání praktikuji dodnes, i když ne v ucelené sérii.

Metodika práce s básní

Úvodní rituální báseň k cvičení jógy s dětmi (např. pro zkrácenou verzi pozdravu slunci). Nepřímo má dětem zprostředkovat propojenost ducha a těla – rozvíjet dětskou spiritualitu. Pomoci pochopit, že opravdová jóga není pouhým fyzickým cvičením (i když to tak zpočátku člověk vnímá), ale především vnímáním duchovní síly prostřednictvím práce těla a vždy přítomného klidu, který v sobě člověk může nalézt bez ohledu na vnější okolnosti. I když je komplikované přiblížit tyto skutečnosti dětem, lze cvičení a báseň brát jako jakousi informaci prvního kontaktu – snažit se působit na dětskou spiritualitu.

Ilustrace pohybem

	Sedíme na patách, možno provádět i vestoje.
<i>Jóga, to je cvičení,</i>	Ruce sepnuté před hrudníkem.
<i>pohyb v radost promění</i>	Vzpažíme a rukama opíšeme kolem sebe co největší kruh.
<i>každý sílu chceme mít,</i>	Plynule přejdeme do vodorovných paží při flexi v lokti do pravého úhlu (ukázka bicepsu) při lehce zaťatých pěstech.
<i>pojďme ji teď objevit.</i>	Ruce plynule vrátíme do prvotní polohy dlaní sepnutých před hrudníkem.
<i>Kdo chce s námi cvičit jógu,</i>	
<i>uposlechne moudré rady,</i>	Dlaně k uším na znamení naslouchání.
<i>a zůstane teď a tady</i>	Obě ruce ohnuté v zápěstích, synchronně ukazují pod sebe, jakoby do místa, kde sedíme.
<i>Namasté!</i>	Jogínský pozdrav.

Čemu se dítě učí

Rozvoj pozornosti.

Vůli zklidnit se.

Plynulosti provádění pohybů v rámci cvičební sestavy.

Jaké postoje by mělo získávat

Klid umožňuje soustředění.

Rituály v nás upevňují jistotu a řád.

Vyplatí se opakovat některé věci stále dokola, výsledek může být pokaždé jiný.

Výstupy

Reprodukuje báseň.

Synchronizuje pohyby těla s básní.

Udrží pohled na jednom bodu.

Evaluace

Příležitostně používáme ke zklidnění před samotným cvičením „Pozdravu slunci“.

ZÁVĚR

Záměrem mé práce bylo prozkoumat oblast poezie a její úlohu v předškolním vzdělávání, a to jak z pohledu stávající dostupné nabídky, tak z pohledu své vlastní tvorby.

Studium děl osobností české literární tvorby mně otevřelo nový pohled na tuto oblast lidského umění. Umožnilo mi kritičtěji pohlížet na své vlastní básnické pokusy, podnítilo mě k dalšímu zkoumání básní našich předních autorů a přiblížilo k pochopení skutečné podstaty poezie – její umělecké a estetické hodnoty. Ověřil jsem si, že vhodnou volbou nabídky poezie a náležitými doplňkovými navazujícími činnostmi lze naplnit požadavky rámcově vzdělávacího programu.

Z pohledu metodického experimentu se některé navazující činnosti, zejména hry, ukázaly jako poměrně složité a jejich realizaci bude třeba opakovat a doladit. Co se týká básní, uvědomil jsem si, že není dobré lpět na přílišné popisnosti, ale využít širší paletu výrazových uměleckých prostředků a pokusit se o „volnější a ladnější poezii“. Celkově hodnotím experiment jako velmi přínosný, neboť mi poskytl dobré a kvalitní referenční hodnoty, které lze využít jako vhodný „odrazový můstek“ do budoucna.

Zpočátku jsem poezii vnímal jen jako ladně plynoucí verše mající vtip či podtext. Zpětně pohlížím na poezii jako na něco, co má svou hloubku, pointu, svůj rozměr, ne vždy definovatelný, ne vždy uchopitelný, přesto však patrný – daný dovedností a zručností básníka, jeho schopnostmi, citem, jeho osobností.

S tímto vědomím jsem poznal, že kvalita básní dnešních dnů je velmi různorodá a je tudíž nanejvýš důležité zamýšlet se nad tím, že k tomu, abychom děti uvedli do říše poezie, nepotřebujeme výrazivo, hraničící mnohdy až s infantilností. To, že se jedná o poezii pro děti, nemusí být dáno množstvím zdobnělin, nonsensů a „roztomilých“ námětů, neboť s takovouto výbavou se můžeme snadno přiblížit hranici kýče. Toto osobní smýšlení mne dovedlo až k počátkům mých prvotních básnických experimentů. Nebojím se přiznat, že mnohé verše jsou jednoduché a popisné, neboť jsem se snažil ctít pravidlo od jednoduchého ke složitějšímu, od konkrétního k abstraktnímu a tyto verše a básně jsem psal pro děti v prostředí věkově smíšeném.

Děti se narodí do tohoto světa a jsou jím fascinovány. Objevují nové věci, nové tvory, nová místa, poznávají nové zajímavé lidi – dokážou být očarovány obyčejnými věcmi, které nám dospělým jaksi zevšedněly.

Jak říkal básník Lao-c': „**Štípám dřevo, nosím vodu, jak je to krásné.**“

Pokud dokážeme vnímat svět nevšedním pohledem a vést k tomu děti i při poezii, můžeme společně dojít k hlubšímu pochopení fenoménu poezie a začít se jím zabývat, začít ho prožívat autenticky, nestrojeně, přirozeně.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Odborná část

BLAHYNKA, Milan, 1977. *Pozemská poezie: kapitoly k české poezii (1945–1975)*. Praha: Československý spisovatel.

CHAMBERLAIN, David B., 2013. *Fascinující mysl novorozeného dítěte*. Praha: Beta Books. ISBN 978-80-87197-66-0.

IBRAHIM, Robert, Petr PLECHÁČ a Jakub ŘÍHA, 2013. *Úvod do teorie verše*. Praha: Akropolis. ISBN 978-80-7470-051-4.

KUTÁLKOVÁ, Dana, 2005. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1026-9.

PROKOP, Vladimír, 2001. *Dějiny literatury od starověku do počátku 19. století, aneb, Od Mezopotámie po naše národní obrození: (pro výuku v 1. ročníku středních škol)*. Sokolov: O. K.-Soft. ISBN 9788023880069.

SVOBODOVÁ, Eva a Miluše VÍTEČKOVÁ, 2017. *Osobnost předškolního pedagoga: sebereflexe, sociální kompetence a jejich rozvíjení*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1243-0.

ŠŤASTNÝ, Radko, 2001. *Čeští spisovatelé deseti století*. Praha: HQ Kontakt. ISBN 80-903071-0-8.

WOHLLEBEN, Peter, 2019. *Tajemné pouto mezi člověkem a přírodou: ohromující zjištění o 7 lidských smyslech, srdečním tepu stromů a otázce, zda mají rostliny vědomí*. Přeložila Marie VOŠLÁŘOVÁ. Brno: Kazda. ISBN 978-80-88316-41-1.

Literatura

BRUKNER, Josef, 1995. *Pojďte s námi za obrazy, aneb, Malování zvířat: doplňková literatura pro výtvarnou výchovu a český jazyk na 1. stupni základní školy*. Praha: Albatros. ISBN 80-00-00265-5.

ČAREK, Jan, 2019. *O veselé mašince*. 13. vyd. Ilustroval Zdeněk MILER. Praha: Albatros. ISBN 978-80-00-05561-9.

FALTUS, Jiří, 1979. *Rozhledna se rozhlíží*. Praha: Albatros.

HRUBÍN, František, 2010. *Říkejte si se mnou*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Studio Trnka. ISBN 978-80-87209-54-7.

KAINAR, Josef, 2005. *Nevídáno neslýcháno*. 5. vyd. Praha: Albatros. ISBN 80-00-01487-4.

KOŽÍŠEK, Josef, 2019. *Dětem: básničky a příběhy pro děti*. Ilustroval Václav KAREL. Říčany: Sun. ISBN 978-80-7567-396-1.

KRIEBEL, Zdeněk, 1976. *Koulej se, sluníčko, kutálej*. 4. vyd. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Albatros.

LUKEŠOVÁ, Milena, 1986. *Klára a skorodům*. Ilustrovala Markéta PRACHATICKÁ. Praha: Albatros.

MIKULÁŠ, Radek, 2010. *Blijící lišky a jiná zvěrstva*. Praha: Dokořán. ISBN 978-80-7363-319-6.

MRÁZKOVÁ, Daisy, 2019. *Byla jedna moucha*. Praha: Baobab. ISBN 978-80-7515-091-2.

NERUDA, Jan, 1958. *Balady a romance: Zpěvy páteční*. 4. vyd. (v SPN 2. vyd.) - dotisk. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

POLÁK, Josef, 1956. *Josef Václav Sládek dětem: [určeno pro čtenářské besídky s dětmi ve věku od 6-14 let]*. Praha: Výzkumný osvětový ústav.

RAIS, Karel Václav a Josef ŠTEFÁNEK, 1972. *Cestička k domovu*. 3. vyd. Praha: Albatros.

UHLÍŘ, Jaroslav a Zdeněk SVĚRÁK, 2019. *Zpěvník: 120 nejznámějších hitů*. Praha: Cosmopolis. ISBN 978-80-271-0443-7.

VODŇANSKÝ, Jan, 1997. *Slůně stůně*. 2. vyd. Ilustroval Ladislava PECHOVÁ. Havlíčkův Brod: Fragment. ISBN 80-7200-005-5.

WEINBERGER, Jiří, 1995. *Povídá pondělí úterku*. Ilustroval Daniel GABRYŠ a Lenka DVOŘÁKOVÁ. Praha: Argo. ISBN 80-85794-78-0.

ŽÁČEK, Jiří, 1978. *Aprílová škola*. Ilustroval Adolf BORN. Praha: Albatros.

Internetové zdroje

HAVRÁNEK, Bohuslav et al., 2011. Slovník spisovného jazyka českého [online]. Praha: Ústav pro jazyk český, v. v. i. [cit. 2020-03-03]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

KOVAŘÍČEK, Jaroslav, 2017. Rozjímání o poezii. In: *iDnes.cz* [online]. 28. 5. 2017 [cit. 2020-05-05]. Dostupné z: <https://kovaricek.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=606319>

PROVAZNÍK, Jaroslav, 2012. Patří umění do škol? A co dramatická výchova? *Tvořivá dramatika*. Roč. XXIII, č. 1, s. 1–2. ISSN 1211-8001.